

*Юрій Вестель,
Ірина Листопад,
Олексій Панич*

«КАТЕГОРІЇ» 1–5: ОРИГІНАЛ І ТРИ ПЕРЕКЛАДИ

Чи можливо поставити науковий експеримент у галузі перекладу філософських текстів? Так, можливо — і результати одного такого експерименту нині пропонуються читачам ФД.

Експеримент було замислено восени 2010 року й надалі виконано таким чином. На першому його етапі двоє різних перекладачів, працюючи паралельно та не консультуючись один з одним, здійснили два переклади перших п'яти розділів Аристотелевих «Категорій» — один з грецького оригіналу (перекладав Юрій Вестель), а другий — з латинського перекладу Боеція (перекладала Ірина Листопад). Отже, на цьому етапі було застосовано відому методику «сліпого» експерименту — тобто зумисного обмеження інформації для його безпосередніх учасників. На другому етапі третій учасник і організатор експерименту (Олексій Панич) «звів» ці переклади й піддав їх паралельному редагуванню (але не уніфікації), узгоджуючи свої редакторські правки з обома перекладачами. Після завершення процесу редагування він же написав та узгодив із колегами цей вступний коментар.

Примітки до обох перекладів є плодом колективних зусиль усіх трьох співавторів публікації.

Головною метою експерименту було виявити й активізувати лексичні ресурси української мови, придатні для відтворення різниці термінологічних устроїв античної філософської греки та латини.

Гіпотеза експерименту полягала в тому, що в українській мові історично склалися такі мовні шаблі, що дозволяють адекватно, але принципово по-різному відтворювати філософські міркування, викладені мовою античних греків та мовою латинської патристики (і, в майбутньому, схоластики).

Перший шабель становить питома українська лексика слов'янського походження, лише частково залучена сьогодні до активу україномовного філософування. Утім, саме ця її властивість і дала змогу в перекладі з греки відтворити українською те поступове *перетворення лексем повсякденної говірки на філософські терміни*, яке активно здійснювала антична філософія майже на всьому шляху її історичного поступу.

Другий шабель складається з латинізмів, що увійшли в українську мову починаючи з XVI—XVII століть під впливом полонізованої схоластики, у зв'язку з розвитком на території сучасної України спершу католицьких, а згодом і православно-орієнтованих освітніх закладів. Відповідна термінологія була покладена в основу перекладу «Категорій» з перекладу Боеція, через що ця українська версія набула значно більш «технічного» звучання (попри те, що антична латина на всій історичній відстані «від Цицерона до Боеція» так само переживала процес поступової «філософізації» багатьох лексем побутової говірки, як це трохи раніше відбувалося і з грекою).

За допомоги такої стратегії перекладів учасникам експерименту вдалося частково відтворити українською: (1) відстань між «нетехнічною» мовою, що перебуває в процесі її філософізації, і «технічною» філософською мовою, лексеми якої, як правило, вже приховують від сучасних мовців свою «внутрішню форму» (О. Потебня)*; (2) принципову різницю звучання одного й того самого тексту філософською грекою та латиною (при тому, що лексичні клаптики обох мов певною мірою увійшли як запозичення до сучасного українського лексикону); (3) взаємну неперекладність окремих смислових відтінків між філософською латиною та грекою, яка ще раз підтверджує принципову неповторність кожного мовного устрою в плані його придатності до вираження тих чи інших (зокрема й унікальних для цієї мови) філософських смислів.

Одним з побічних, але важливих результатів експерименту стало унаочнення для українських читачів того факту, що «латинський Аристотель» — Aristoteles Latinus — є самоцінним філософським явищем, значущість якого полягає у глибинній та системній мовно-поняттевій трансформації оригінальних текстів Аристотеля (що, зрештою, є неминучим результатом всякого взагалі філософського перекладу) й зовсім не зводиться до простого «донесення ідей Аристотеля» до філософів і богословів романського світу.

* Тобто своє найближче етимологічне походження.

Наведений нижче коментар до окремих перекладацьких рішень (як українських перекладачів, так і Боеція) жодною мірою не претендує бути коментарем до самих згаданих у ньому філософських термінів Аристотеля та їхніх латинських відповідників. Такий змістовний коментар можна було б писати роками — що, власне, і роблять постійно деякі наші колеги... за кордоном (головним чином, звісно ж, у країнах західного світу). Наш коментар у цьому плані є свідомо мінімалістським: він зачіпає питання змісту окремих термінів лише настільки, наскільки це необхідно для пояснення чи короткого вмотивування тих перекладацьких рішень, на які читачам цієї публікації слід звернути особливу увагу.

1. категорія. Основне значення цього іменника — «звинувачення»; він походить від дієслова *κατηγορέω* — «дорікати, сварити, звинувачувати; показувати, виявляти, свідчити; висловлюватися, стверджувати». Семантика суду/осуду дотична до логіко-онтологічної проблематики твору Аристотеля приблизно в такий спосіб: пізнаючи речі, ми про них «судимо» і, судячи, «присуджуємо» щось чомусь (скажімо, певній речі певну ознаку). Віддаючи данину традиції, ми в перекладі з греки залишили як відповідник *κατηγορία* українське запозичення «категорія»; віддаючи ж данину завданням теперішнього експерименту, ми паралельно з ним навели також питомий український еквівалент «присудження», який у цьому контексті звучатиме для українського читача приблизно так само незвично, як для філософськи неосвічених сучасників Аристотеля мало звучати слово *κατηγορία* в контексті його філософських розвідок.

Зі свого боку, Боецій у цих розділах «Категорій» ставить на місці *κατηγορία* або *praedicamentum* (в українському перекладі «те, що предикується»), або *praedicatio* (в українському перекладі «предикація»), тобто два похідних від дієслова *praedico* — «проголошувати, виголошувати, схвалювати, називати, передрікати, проповідувати». При цьому семантичне тло «суду/осуду» для латиномовного читача повністю зникає, поступившись місцем різноманітним (від нейтральних до позитивних) відтінкам семантики публічного говоріння.

Похідні від дієслова *κατηγορέω* ми в перекладі з греки, керуючись тією ж логікою, відтворюємо похідними від дієслова «присуджувати», а похідні від *praedico* в перекладі Боеція — похідними від введеного нами неологізму «предикувати (про...)» (тобто «приписувати /щось чомусь/ як предикат»). При цьому ми усвідомлюємо, що в останньому рішенні є елемент свідомої модернізації та навіть «технізації» мови Боеція, оскільки за часів Боеція слово *praedico* асоціювалося насамперед не з технічним сенсом логічної «предикації», а зі вже згаданими вище побутовими значеннями (з цієї точки зору, природнішим був би переклад «проголошувати» або «стверджувати» /щось про дещо/ і, відповідно, переклад *praedicatum* як «ствержене»).

2. κατηγορούμενον. Це похідне від κατηγορέω буквально перекладається як «присуджене» (пор. з рос. «сказуемое»). Функціонально, в граматичному контексті, йому цілковито відповідає українське «присудок». Поєднуючи, за прикладом Аристотеля, граматичний контекст із логічним та онтологічним, ми в українському перекладі з греки скрізь вживаємо на місці κατηγορούμενον слово «присудок», наділяючи його водночас граматичним, логічним та онтологічним значеннями («логічний присудок» = те, що приписується предмету логічного судження; «онтологічний присудок» — те існує, що ми «присуджуємо» предмету нашого міркування як його властивість чи ознаку).

Боецій перекладає κατηγορούμενον як praedicato чи praedicantur (в українському перекладі «предикат» / «те, що предикуються»), тобто утворюючи граматичні похідні від дієслова praedico, аналогічні κατηγορούμενον як похідному від κατηγορέω.

3. ὑποκειμενον. Цей іменник походить від дієслова ὑποκειμαι — «лежати внизу; прилягати; бути призначеним / наявним / встановленим / підвладним». Буквальне значення ὑποκειμενον («те, що лежить під») точно калькується російським «подлежащее». Латиною загалом і з боку Боеція зокрема цей грецький термін стабільно відтворюється словом subjectum — буквально, «вкинута під» (від дієслова sub-jicio — «кидати, підкладати, підставляти; підкорювати, піддавати; підмінювати, підводити, підсовувати»), точною калькою якого є українське «під-мет». Наше перекладацьке рішення зумовлено загальною стратегією цього експерименту: в перекладі з греки ми відтворюємо ὑποκειμενον питомим українським словом «підмет», а в перекладі з латини на місці subjectum скрізь ставимо запозичене «суб'єкт».

Таким чином, термінологічній парі «підмет/присудок» у перекладі з греки відповідає пара «суб'єкт/предикат» у перекладі з латини; однак обидві пари наразі є функціонально тотожними, бо знов-таки обидві суміщають у собі граматичні, логічні та онтологічні аспекти значення. Носіям сучасної української мови, зі зрозумілих причин, такий слововжиток може видатися дещо контрінтуїтивним; але в цьому разі свідоме долання своєї мовної інтуїції якраз і дасть змогу читачеві возз'єднати у своєму розумі три вказані контексти, що є необхідним моментом адаптації його сучасної свідомості до пізнавального статусу Аристотелевої філософської думки.

Як варіант перекладу ὑποκειμενον ми розглядали ще неологізм «підлежне»; але в деяких контекстах переклад «підмет» був явно природнішим, тому введення цього неологізму призвело б до порушення принципу одноманітної термінологічної відповідності — що в даному випадку було би вкрай небажаним кроком.

4. οὐσία. Первинне значення цього іменника — «майно, статки, маєток». Його сучасними філософськими нащадками є насамперед два тер-

міни — «сутність» і «субстанція», хоча сама ця подвійність негайно наводить на думку, що οὐσία в Аристотеля насправді є чимось більш глибоким, ніж те і те взяті окремо чи навіть обидва разом. На глибинність та багатозначність οὐσία в Аристотеля вказує також той відомий факт, що Аристотель неодноразово звертається до розшарування декількох філософських сенсів οὐσία: зокрема, в «Категоріях» 2.11-19, а також в «Метафізиці» 1028b 32-37 — 1029a 1-7, де серед можливих значень οὐσία (точніше, можливих «кандидатів на роль» οὐσία) вказуються, зокрема, чимбутність (τὸ τί ἦν εἶναι), загальне (τὸ καθόλου), рід (τὸ γένος) та ὑποκειμενον і, зокрема, як «найбільш відповідне», «перше» ὑποκειμενον (τὸ ὑποκειμενον πρῶτον)**.

Враховуючи таку багатозначність, у перекладі текстів Аристотеля українською загалом, можливо, варто було б вдатися до радикального кроку й відтворити грецьке οὐσία простою транслітерацією («усія») за прикладом вже давно усталеного «логос». Але в межах цього експериментального перекладу, враховуючи наявність ще двох «паралельних» текстів (переклади латиною та з латини), ми вирішили відтворити οὐσία вже вказаним лексичним «дуплетом»: у перекладі з греки на місці οὐσία скрізь поставлено «сутність», а в перекладі з латини — «субстанцію», що одноманітно відповідає перекладу самого Боеція (substantia).

5. λόγος. Серед надзвичайного розмаїття значень старогрецького λόγος у контексті перших розділів «Категорій» актуальним є насамперед його словесно-логічно-онтологічний комплекс: «визначення», «формулювання», «вислів», а також логічна та онтологічна «підстава». Боецій у цьому фрагменті «Категорій» розв'язує проблему перекладу λόγος дуже елегантно, використовуючи для цього латинський дуплет «ratio/oratio», де перше, ratio, відбиває логіко-онтологічні аспекти λόγος (в українському перекладі «підстава»), а друге, oratio, відбиває його вербальні аспекти (в українському перекладі «висловлювання»), але при цьому їхня співзвучність підтримує в читачів Боеція відчуття певної семантичної спорідненості того й іншого. На превеликий жаль, українська мова не має у своєму розпорядженні аналогічних лексичних ресурсів, через що будь-яка спроба українського перекладу λόγος неминуче тягне за собою «розбивання» цієї грецької лексеми (і семеми) на декілька жодним чином не споріднених мовних відповідників. Перепробувавши різні варіанти перекладу («визначення», «вислів», «основа», «формулювання», «словесний опис», «висловлена суть» тощо), ми переконалися, що жоден з них не може одноманітно заступити місце λόγος навіть у межах обраного нами відносно невеликого фрагмен-

** Докладніше про це див., зокрема, у статтях «Сутність», «Sujet» і «To ti en einai» в першому томі «Європейського словника філософії» (К.: Дух і літера, 2009).

та Аристотелевого тексту; але сполучати в перекладі два або більше з цих відповідників означало б фактично знищити цей докорінно важливий «фокус» Аристотелевої думки. Тому в перекладі з греки ми пішли на одноманітне відтворення вказаного терміна вже усталеною в українській мові транслітерацією «логос», надаючи читачеві можливість актуалізувати у своїй свідомості різні аспекти цього поняття залежно від конкретного контексту (дуже показовим в цьому плані є, зокрема, фрагмент 2а 19-27). Крім того, ми і в цьому разі поклалися на те, що латина й переклад з латини послужать читачеві добрим додатковим коментарем для розуміння греки й перекладу з греки.

6. ἄτομον. Український переклад τὸ ἄτομον як «неподільне» не викликає особливих складнощів. Але слід звернути увагу, що в латинському перекладі Боеція на місці ἄτομον з'являється його точна калька *individuum*, що в перекладі з латини ми також, без зайвих мудрувань, передаємо як «індивід». На тлі смислової та функціональної (принаймні в цьому контексті) тотожності термінів «індивід» і «неподільне» — це особливо добра нагода відчути, наскільки різняться за звучанням філософські терміни залежно від того, унаочнюють вони чи, навпаки, затемнюють для читачів свою «внутрішню форму». Поряд із тим вживання терміна «індивід» у перекладі з латини вможливило вихід на красиву гру термінів «види та індивіди» (подібно до Боецієвої гри з «ratio/oratio»), якої позбавлений як власний текст Аристотеля (τὰ τε εἶδη καὶ τὰ ἄτομα), так, відповідно, і наш переклад з греки («види та неподільні»).

Більш дрібні нюанси обраних нами перекладацьких рішень прокоментовано у примітках до текстів обох українських перекладів. Там же наведено й деякі найбільш доконечні смислові пояснення, що мають допомогти читачеві увійти у смислову структуру Аристотелевого тексту.

Юрій Вестель — науковий редактор науково-видавничого об'єднання «Дух і літера». Сфера наукових інтересів — антична філософія, релігійна філософія і богослів'я, біблеїстика.

Ірина Листопад — магістр філософії, аспірантка кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Вищої Практичної Школи (Париж, Франція). Сфера наукових інтересів — історія західноєвропейської філософії, логіки й теології, переклад і термінознавство.

Олексій Панич — доктор філософських наук, кандидат філологічних наук, професор кафедри філософії Донецького національного технічного університету. Сфера наукових інтересів — історія західноєвропейської філософії та культури, епістемологія, історія російської літератури XIX сторіччя.

КАТЕГОРІЇ (ПРИСУДЖЕННЯ) 1—5

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>Cat 1a.1 to Cat 1a.6 Ὀμώνυμα λέγεται ὡν ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος, οἷον ζῶον ὁ τε ἄνθρωπος καὶ τὸ γεγραμμένον· τούτων γὰρ ὄνομα μόνον κοινόν, ὁ δὲ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ἕτερος· ἐάν γάρ ἀποδιδῶ τις τί ἐστιν αὐτῶν ἐκατέρῳ τὸ ζῶν εἶναι, ἴδιον ἐκατέρου λόγον ἀποδώσει.</p>	<p>Одноіменними [= омонімічними] називаються ті [речі]¹, які мають спільним лише ім'я, а відповідний до імені логос [іхньої] сутності² різний, як-от «жива істота» — це і людина, і зображення³; адже у них спільне лише ім'я, а відповідний до імені логос [іхньої] сутності різний. Бо якщо пояснювати, що таке для кожного з них бути «живою істотою», треба дати для кожного свій логос.</p>	<p>Aequiosa dicuntur quorum nomen solum commune est, secundum nomen uero substantiae ratio diuersa, ut animal homo et quod pingitur. Norum enim solum nomen commune est, secundum nomen uero substantiae ratio diuersa; si enim quis assignet quid est utrique eorum quo sint animalia, propriam assignabit utriusque rationem.</p>	<p>Еквівокальними називаються ті [речі], у яких тільки ім'я є спільним, а відповідна до імені підстава⁴ субстанції різна, як-от істотою⁵ є і людина, і те, що намальоване. У них є спільним тільки ім'я, а відповідна до імені підстава субстанції різна; якщо ж хтось визначатиме, чим є для кожного з них бути істотою, то надасть властиву підставу кожному⁶.</p>
<p>Cat 1a.6 to Cat 1a.12 συνώνυμα δὲ λέγεται ὡν τὸ τε ὄνομα κοινόν καὶ ὁ κατὰ τοῦνομα λόγος τῆς οὐσίας ὁ αὐτός, οἷον ζῶον ὁ τε ἄνθρωπος καὶ ὁ βοῦς; τούτων γὰρ ἐκάτερον κοινῶ ὀνόματι προσαγορεύεται ζῶον, καὶ ὁ λόγος δὲ τῆς οὐσίας ὁ αὐτός· ἐάν γάρ ἀποδιδῶ τις τὸν</p>	<p>Співіменними [= синонімічними] називаються ті [речі], що мають як спільне ім'я, так і той самий відповідний до імені логос [іхньої] сутності, як-от і людина, і бик — це «жива істота», бо кожне з них зветься спільним ім'ям «жива істота» і логос [іхньої] сутності той самий. Бо якщо давати логос</p>	<p>Uniuosa uero dicuntur quorum et nomen commune est et secundum nomen eadem substantiae ratio, ut animal homo atque bos. Communi enim nomine utrique animalia nuncupantur, et est ratio substantiae eadem; si quis enim assignet utriusque rationem, quid utrique sit</p>	<p>Унівокальними називаються ті [речі], у яких є спільним і ім'я, і відповідна до імені підстава субстанції, як-от істотою є і людина, і бик. Отже, спільним ім'ям іменується кожна істота, і тією ж є підстава субстанції; якщо ж хтось надаватиме підставу кожному [з цих], чим</p>

<p>κατέρων λόγων τί ἐστὶν αὐτῶν ἐκατέρῳ τὸ ζῆν εἶναι, τὸν αὐτὸν λόγον ἀποδώσει.</p>	<p>[того], що таке для кожного з них бути живою істотою, тре- ба дати той самий логос.</p>	<p>t quo sint animalia, eandem assignabit rationem.</p>	<p>є для кожного бути істо- тою, то надасть ту саму під- ставу.</p>
<p>Cat 1a.12 to Cat 1a.15 παρώνυμα δὲ λέγεται ὅσα ἀπό- τινος διαφέροντα τῇ πτώσει</p>	<p>Відмінними [= паронімічни- ми] називаються ті [речі], що мають назву від чогось відпо-</p>	<p>Denominativa uero dicuntur quae cumque ab aliquo, solo differentia casu, secundum</p>	<p>Деномінативними назива- ються будь-які [речі], котрі, відрізняючись лише закін-</p>

¹ Однорічними (омонімічними), співіменними (синонімічними) і відіменними (паронімічними) Аристотель називає не слова, а «речі» у найширшому смислі — тобто все, що можна вважати певними «одинащими реальності». Отже, йдеться не про омоніми, синоніми та пароніми у сучасному розумінні, а про «омонімічні», «синонімічні» та «паронімічні» реалії (речі, об'єкти і групи таких речей/об'єктів), і до того ж ще в особливому, незвичному для нас сенсі, який і розтлумачено у цьому розділі «Категорій». Це розуміння унаочнюється поданими далі прикладами «синонімічних» речей (зокрема, «людина» і «бик»).

² ὁ λόγος τῆς οὐσίας — важкий для перекладу вираз через вже зазначену нами багатозначність терміна λόγος. У цьому виразі, як і в багатьох інших, λόγος одночасно утримує значення «слово, вислів, формулювання, словесний опис», «визначення», «смісл», а також «підстава» та «основа» (цей останній аспект підкреслює у своєму перекладі Боецій). Об'єднуючи те й інше, можна було б сказати, що ὁ λόγος τῆς οὐσίας — це щось на кшталт «висловленої смислової основи сутності речі». Крім цього фрагмента «Категорій», Аристотель вживає вислів ὁ λόγος τῆς οὐσίας ще у кількох місцях (GA 715a.5, 731b.19, Met 998b.12, 1018a.10, APo 97a.19, PA 685b.15). В одному з цих випадків (GA 715a.5) можна зрозуміти, що цей вислів позначає цільову причину.

³ У старогрецькій мові ζῆον має два значення, це і «жива істота» (отже, зокрема й людина), і «зображення» (малюнок, статуя тощо), себто слово ζῆον — типовий омонім у звичному для нас сенсі. (Звичайна помилка у сприйнятті цих слів — думати, що йдеться про людину живу і людину намальовану: ζῆον — це будь-який малюнок чи зображення, не обов'язково людини). Але звернімо увагу, що відлуння цієї двозначності наявне і в сучасній українській мові: адже слово «живопис» буквально означає, що зображення (не обов'язково живої істоти) написане наче «живе».

⁴ Боецій перекладає один технічний термін (λόγος) іншим технічним терміном (ratio), але в коментарях до «Категорій» Аристотеля він по-різному пояснює цей термін. Зокрема, в цьому випадку, згідно з Боецієм, йдеться про визначення (definitio).

⁵ В українській мові слово «істота» означає щось живе, тож вжитий у перекладі з греки вислів «жива істота» можна було б вважати плеоназмом. Але в перекладі ми хотіли відбити різницю етимологій: адже грецьке ζῆον буквально означає саме «живе», тоді як латинське «animal» — «наділене душею».

⁶ Переклад assigno наперемін як «визначати» і «надавати» зумовлений прагненням відтворити обидва відтінки значення латинського дієслова, актуальні для даного контексту.

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>τὴν κατὰ τοῦνομα προσηγορίαν ἔχει, οἷον ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ γραμματικὸς καὶ ἀπὸ τῆς ἀνδρείας ὁ ἀνδρεῖος.</p>	<p>відно до його імені, відрізняю- чись словформою, як-от від граматики — граматик і від мужності — мужній.</p>	<p>nomen habent appellatio- nem, ut a grammatica gram- maticus et a fortitudine for- tis.</p>	<p>ченням [слова], мають на- зву від чогось відповідно до [його] імені, як від граматич- ки — граматик і від сили — сильний.</p>
<p>Cat 1a.16 to Cat 1a.19 Τῶν λεγομένων τὰ μὲν κατὰ συμπλοκὴν λέγεται, τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς. τὰ μὲν οὖν κατὰ συμπλοκὴν, οἷον ἄνθρωπος τρέχει, ἄνθρωπος νικᾷ· τὰ δὲ ἄνευ συμπλοκῆς, οἷον ἄνθρωπος, βοῦς, τρέχει, νικᾷ.</p>	<p>З того, що мовиться, одне мо- виться у зв'язку, а інше без зв'язку. Тож у зв'язку [мовить- ся], наприклад, «людина бі- жить», «людина перемагає»; а без зв'язку — «людина», «бик», «біжить», «перемагає».</p>	<p>Eorum quae dicuntur alia quidem secundum comple- xionem dicuntur, alia uero sine complexione. Et ea quae secundum complexio- nem dicuntur sunt ut homo currit, homo uincit; ea uero quae sine complexione, ut homo, bos, currit, uincit.</p>	<p>З того, що промовляється, одне промовляється відпо- відно до зв'язку, а інше без зв'язку. І те, що промовля- ється у зв'язку, є таким як «людина біжить», «людина перемагає»; те ж, що без зв'язку, [промовляється] як «людина», «бик», «біжить», «перемагає».</p>
<p>Cat 1a.19 to Cat 1a.28 Τῶν ὄντων τὰ μὲν καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστιν, οἷον ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐδενί ἐστιν.</p>	<p>З існуючих [речей] одні хоча й мовляться про підмет, але в жодному підметі не існують, як-от «людина [взагалі]», хоча й мовиться [як] про підмет про деяку людину, але не існує в жодному підметі⁷. А інші [речі] хоча й існують у підметі, але</p>	<p>Eorum quae sunt alia de subiecto quodam dicuntur, in subiecto uero nullo sunt, ut homo de subiecto quidem dicitur aliquo homine, in subiecto uero nullo est; alia autem in subiecto quidem sunt, de subiecto uero nullo</p>	<p>З тих [ознак], які є, одні мовляться про деякий су- б'єкт, але в жодному суб'єк- ті [вони] не є, як-от «люди- на» [як] про суб'єкт мовить- ся саме про деяку людину, але не є в жодному суб'єкті; інші ж є в суб'єкті, але про</p>

<p>τὰ δὲ ἐν ὑλοκεμένῳ μὲν ἔστι, καθ' ὑλοκεμένῳ δὲ οὐδενὸς λέγεται, ἐν ὑλοκεμένῳ δὲ λέγω ὃ ἐν τινὶ μὴ ὡς μέρος ὑπάρχον ἀδύνατον χωρὶς εἶναι τοῦ ἐν ᾧ ἔστιν, οἷον ἡ τίς γραμματικῆ ἐν ὑλοκεμένῳ μὲν ἔστι τῆ ψυχῆ, καθ' ὑλοκεμένῳ δὲ οὐδενὸς λέγεται, καὶ τὸ τί λευκὸν ἐν ὑλοκεμένῳ μὲν ἔστι τῷ σώματι, ἅπαν γὰρ χρῶμα ἐν σώματι, καθ' ὑλοκεμένῳ δὲ οὐδενὸς λέγεται.</p>	<p>про жодний підмет не мовлять-ся. ([Говорячи] «у підметі», маю на увазі те, що, перебуваючи в чомусь не як частина, не може існувати окремо від того, в чому є). Приміром, деяка грамотність хоча й існує у підметі — в певній душі, — але про жодний підмет не мовиться; і деяке біле, хоча й існує [як] в підметі в певному тілі (адже кожен колір в тілі), але про жодний підмет не мовиться⁸.</p>	<p>dicuntur (in subiecto autem esse dico quod, cum in aliquo sit non sicut quaedam pars, impossibile est esse sine eo in quo est), ut quaedam grammatica in subiecto quidem est in anima, de subiecto uero nullo dicitur, et quoddam album in subiecto est in corpore (omnis enim color in corpore est);</p>	<p>жоден суб'єкт не мовляться (кажу, що щось є в суб'єкті, якщо воно є в чомусь не як якась частина, буття якої неможливе без того, в чому вона є), як деяка граматики [= письменність, освіченість] в суб'єкті є саме в душі, але про жоден суб'єкт не мовиться, і дещо біле в суб'єкті є в тілі (адже кожен колір є в тілі);</p>
<p>Cat 1a.29 to Cat 1b.9 τὰ δὲ καθ' ὑλοκεμένῳ τε λέγεται καὶ ἐν ὑλοκεμένῳ ἔστιν, οἷον ἡ ἐπιστήμη ἐν ὑλοκεμένῳ μὲν ἔστι τῆ ψυχῆ, καθ' ὑλοκεμένῳ δὲ λέγεται</p>	<p>А ще інші [речі] і мовляться про підмет, і в підметі існують, як-от певне знання хоча й існує [як] в підметі в душі, але і мовиться про підмет — про певну грамотність⁹. Нарешті,</p>	<p>alia uero et de subiecto dicuntur et in subiecto sunt, ut scientia in subiecto quidem est in anima, de subiecto uero dicitur de grammatica; alia uero neque in subiecto</p>	<p>[ще] інші і мовляться про суб'єкт, і в суб'єкті є, як-от наука (вченість) в суб'єкті справді є в душі, а [як] про суб'єкт мовиться про граматику; [ще] інші ж і в суб'єкті</p>

⁷ Іншими словами, «поняття людини» не існує в якійсь конкретній людині (припустимо, в Сократі) як своєму «онтологічному підметі», хоча ми й кажемо «Сократ є людиною».

⁸ Інакше кажучи, неможливо вигадати підмет Х таких речень як «Х є грамотністю / Сократа /», «Х є білістю / Сократа /» тощо.

⁹ Себто можливе речення про грамотність як підмет, на кшталт «грамотність є знанням».

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>τῆς γραμματικῆς· τὰ δὲ οὕτε ἐν ὑλοκεμένῳ ἔστιν οὕτε καθ' ὑλοκεμένου λέγεται, οἷον ὁ τις ἄνθρωπος ἢ ὁ τις ἴππος, οὐδὲν γὰρ τῶν τοιούτων οὕτε ἐν ὑλοκεμένῳ ἔστιν οὕτε καθ' ὑλοκεμένου λέγεται· ἀπλῶς δὲ τὰ άτομα καὶ ἐν ἀριθμῷ κατ' οὐδενὸς ὑλοκεμένου λέγεται, ἐν ὑλοκεμένῳ δὲ ἕνια οὐδὲν κωλύει εἶναι· ἢ γὰρ τῆς γραμματικῆς τῶν ἐν ὑλοκεμένῳ ἔστιν.</p>	<p>ще інші [речі] ані в підметі не існують, ані про підмет не мовляться, як-от деяка людина або деякий кінь; бо жодне з такого ані в підметі не існує, ані про підмет не мовиться¹⁰. Взагалі ж неподільні та чисельно одичні [речі] не мовляться про жодний підмет, проте лечому [з них] ніщо не заважає бути в підметі, адже деяка грамотність існує в підметі.</p>	<p>sunt neque de subiecto dicuntur, ut aliquis homo uel aliquis equus; nihil enim hominum neque in subiecto est neque de subiecto dicitur. Simpliciter autem quae sunt indiuidua et numero singularia nullo de subiecto dicuntur, in subiecto autem nihil ea prohibet esse; quaedam enim grammatica in subiecto est.</p>	<p>не є, і про нього не мовляться, як-от деяка людина, чи деякий кінь: жоден з них не є в суб'єкті і не мовиться про суб'єкт. Простіше кажучи, ті [ознаки], що є неподільними та одичними, не мовляться про жоден суб'єкт, в суб'єкті ж їм нічого не заважає бути, адже деяка грамати́ка є в суб'єкті.</p>
<p>Cat 1b.10 to Cat 1b.15 Ὅταν ἕτερον καθ' ἑτέρου κατηγορηται ὡς καθ' ὑλοκεμένου, ὅσα κατὰ τὸ κατηγορουμένου λέγεται, πάντα καὶ κατὰ τοῦ ὑλοκεμένου ῥηθήσεται· οἷον ἄνθρωπος κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορεῖται, τὸ δὲ ζῶον κατὰ</p>	<p>Коли одне присуджується іншому як підмету, все, що мовиться про присудок, буде сказане і про підмет, як-от «людина» присуджується деякій людині, а «жива істота» — людині [взагалі], тож і деякій людині будуть присуджувати [рід] «жива істота». Адже деяка</p>	<p>Quando alterum de altero praedicatur ut de subiecto, quaecumque de eo quod praedicatur dicuntur, omnia etiam de subiecto dicentur, ut homo de quodam homine praedicatur, animal uero de homine, ergo et de quodam homine animal praedicabitur.</p>	<p>Коли одне про інше предикуються як про суб'єкт, будь-що, що мовиться про предикат, все буде мовитись і про суб'єкт, як-от «людина» предикуються про деяку людину, а «істота» — про людину, опож «істота» буде предикуються про деяку люди-</p>

<p>τὸ ἀνθρώπου· οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου τὸ ζῶον κατηγορηθήσεται· ὁ γὰρ τις ἄνθρωπος καὶ ἄνθρωπος ἔστι καὶ ζῶον.</p>	<p>людина є і людиною [взагалі], і живою істотою.</p>	<p>tur; quidam enim homo et homo est et animal.</p>	<p>ну; деяка ж бо людина є і людиною, і істотою.</p>
<p>Cat 1b.16 to Cat 1b.24 τῶν ἑτερογενῶν καὶ μὴ ὑπ’ ἄλλα τεταγμένων ἕτεροι τῷ εἶδει καὶ αἱ διαφοραὶ, ὅσον ζῶου καὶ ἐπιστήμης· ζῶου μὲν γὰρ διαφοραὶ τὸ τε πεζὸν καὶ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ ἐνυδρον καὶ τὸ δίπουν, ἐπιστήμης δὲ οὐδεμία τούτων· οὐ γὰρ διαφέρει ἐπιστήμη ἐπιστήμης τῷ δίτῳ εἶναι. τῶν δὲ γε ὑπ’ ἄλλα γενῶν οὐδὲν κωλύει τὰς αὐτὰς διαφορὰς εἶναι· τὰ γὰρ ἐπάνω τῶν ὑπ’ αὐτὰ γενῶν κατηγορεῖται, ὥστε ὅσα τοῦ κατηγορουμένου διαφοραὶ εἰσι τοσαῦτα καὶ τοῦ ὑποκειμένου ἔσονται.</p>	<p>У різних і не підпорядкованих одне одному родів і відмінності є різними за видом, як-от у живої істоти і знання. Бо відмінності живої істоти — це [наприклад] «сухопутна», «крилата», «водна», «двонога», а у знання немає жодної з цих [відмінностей], адже одне знання від іншого відрізняється не тим, що воно є двоногим. Навіть у підпорядкованих один одному родів ніщо не заважає бути одним і тим самим відмінностям. Адже вищі [роди] при суджуються нижчим [за них] родам, тому скільки є відмінностей у присудка, стільки ж буде й у підмета.</p>	<p>Diversorum generum et non subalternatim positorum diversae secundum speciem et differentiae sunt, ut animalis malis et scientiae; animalis quidem differentiae sunt ut gressibile et volatile et bipes, scientiae vero nulla harum est; neque enim scientia ab scientia differt in eo quod bipes est. Subalternorum vero generum nihil prohibet easdem esse differentias; superiora enim de subalternis generibus praedicantur, quare quaecumque praedicati differentiae fuerint, eadem etiam subiecti.</p>	<p>У різних родів, що перебувають не в підпорядкуванні [одне в одного], видові відмінності також будуть різними, як-от [відмінності] істоти і науки; адже відмінностями і науки є «ходяче», «крилате», чи «двоноге», у науки ж нічого з цього немає, адже не відрізняється одна наука від іншої тим, що є двоногою. Підпорядкованим же одне одному родам, ніщо не заважає наявності тих самих [видових] ознак; вищі [роди] предикуються про нижчі роди, і тому всі [видові] відмінності, які будуть у предиката, ті самі будуть і в суб'єкта.</p>

¹⁰ «Деяка людина» не є ознакою чогось, і про жоден підмет не можна сказати «Х є деякою людиною».

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>Ca t 1b.25 to Cat 2a.4 Τῶν κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγομένων ἕκαστον ἴτοι οὐσίαν σημαίνει ἢ ποσὸν ἢ ποιὸν ἢ πρὸς τι ἢ ποὺ ἢ ποτὲ ἢ κείσθαι ἢ ἔχειν ἢ ποιεῖν ἢ πάσχειν. ἔστι δὲ οὐσία μὲν ὡς τύπῳ εἰπεῖν οἶον ἀνθρώπος, ἴππος· ποσὸν δὲ οἶον δίτηρυ, τρίτηρυ· ποιὸν δὲ οἶον λευκόν, γραμματικόν· πρὸς τι δὲ οἶον διπλάσιον, ἦμισυ, μείζον· ποὺ δὲ οἶον ἐν Λυκείῳ, ἐν ἀγορᾷ· ποτὲ δὲ οἶον χθές, πέρυσιν· κείσθαι δὲ οἶον ἀνάκειται, κάρηται· ἔχειν δὲ οἶον ὑποδέδεται, ὥπλισται· ποιεῖν δὲ οἶον τέμνειν, καίειν· πάσχειν δὲ οἶον τέμνεσθαι, καίεσθαι.</p>	<p>З того, що мовиться без жодного зв'язку, кожне означає або «сутність», або «скільки», або «яке», або «стосовно чого», або «де», або «коли», або «бути розташованим», або «мати [стан]», або «діяти», або «знавати» [ді]. «Сутність», загалом кажучи, — це, приміром, людина, кінь; «скільки» — приміром, [довжиною] у два лікті, у три лікті; «яке» — наприклад, біле, грамотне; «стосовно чого» — наприклад, подвійне, половинне, більше; «де» — скажімо, в Лікеї, на площі; «коли» — наприклад, вчора, торік; «бути розташованим» — приміром, лежить, сидить; «мати [стан]» — наприклад, взутий, озброєний; «діяти» — скажімо, різати, спалювати; «знавати» [ді] — приміром, бути різаним, бути спаленим.</p>	<p>Eorum quae secundum nullam complexionem dicuntur singulum aut substantiam significat aut quantitatem aut qualitatem aut ad aliquid aut ubi aut quando aut situm aut habitum aut facere aut pati. Est autem substantia quidem ut figuratim dicatur ut homo, equus; quantitas ut bicubitum, tricubitum; qualitas ut album; ad aliquid ut duplum, maius; ubi uero ut in Lycio; quando autem ut heri; situs uero ut sedet, iacet; habere autem ut calciatus, armatus; facere uero ut secare, urere; pati uero ut secari, uri.</p>	<p>З того, що мовиться без жодного зв'язку, окреме позначає або субстанцію, або кількість, або якість, або «стосовно чого», або «де», або «коли», або «стан», або «діяти», або «знавати дії»¹¹. Є, отже, субстанція, фігурально говорячи — як-от людина, кінь; кількість, як [довжиною] в два чи три лікті; якість, як біле; «стосовно чого», як подвійне, більше; «де», як в Лікеї; «коли», як вчора; «положення», як «сидить», «лежить»; «мати [дещо]», як взутий, озброєний, «діяти», як різати, палити; «знавати дії», як бути різаним, паленим.</p>

<p>Cat 2a.5 to Cat 2a.10 ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ ἐν οὐδεμίᾳ κατάφασι λέγεται, τῇ δὲ πρὸς ἄλλα τούτων συμπλοκῇ κατάφασις γίγνεται· ἅπανα γὰρ δοκεῖ κατάφασις ἢ τοι ἀληθῆς ἢ ψευδῆς εἶναι, τῶν δὲ κατὰ μηδεμίαν συμπλοκὴν λεγόμενων οὐδὲν οὔτε ἀληθὲς οὔτε ψευδὸς ἐστίν, οἷον ἀνθρωπος, λευκόν, τρέχει, νικᾷ.</p>	<p>Кожне ж зі сказаного хоч саме по собі не мовиться як певне ствердження, але ствердження виникає через зв'язок одного з іншим. Адже, здається, кожне ствердження є або істинним, або хибним, а з того, що мовиться без жодного зв'язку, ніщо не є ані істинним, ані хибним, як-от «людина», «біле», «біжить», «перемагає».</p>	<p>Singula igitur eorum quae dicta sunt ipsa quidem secundum se in nulla affirmatione dicuntur, horum autem ad se inuicem complexione affirmatio fit. Videtur enim omnis affirmatio uel falsa esse uel uera; eorum autem quae secundum nullam complexionem dicuntur neque uerum quicquam neque falsum est, ut homo, album, currit.</p>	<p>Ці окремі [категорії] самі не мовляться щодо себе в жодному ствердженні, але з їхнього взаємного зв'язку виникає ствердження. Очевидно, що кожне ствердження є або істинним, або хибним; а з тих [категорій], що мовляться без жодного зв'язку, ніщо не є ані істинним, ані хибним, як-от «людина», «білий», «біжить»¹².</p>
<p>Cat 2a.11 to Cat 2a.19 Οὐσία δὲ ἐστὶν ἡ κυριώτατα τε καὶ πρώτως καὶ μάλιστα λεγόμενη, ἢ μήτε καθ' ὑλοκειμένου τινὸς λέγεται</p>	<p>Сутність, коли мовиться як найголовніше і перше і найвище, не мовиться про жодний підмет і не перебуває у жодному підметі — як, скажімо, дея-</p>	<p>DE SUBSTANTIA. Substantia autem est, quae proprie et principaliter et maxime dicitur, quae neque de subiecto praedicatur ne-</p>	<p>Про субстанцію¹³. Субстанція є такою, яка, коли мовиться в найбільш властивому, головному і переважному значенні, не пре-</p>

¹¹ Варто звернути увагу, що Боецій субстантивує частину цих категорій («кількість», «якість»), але залишає решту в тій же граматичній формі, що й у Аристотеля («де», «коли»). З подальшим розвитком філософської термінології субстантивації було піддано всі десять зазначених категорій («сутність/субстанція, кількість, якість, стосунок, місце, час, знаходження, стан, дія, потерпання»), тож саме кризь призму цих субстантивів більшість сучасних дослідників тепер сприймають і відповідні міркування самого Аристотеля — звичайно ж, припускаючи при цьому істотної модернізації його думки.

¹² Здаважимо, що Боецій вже не вперше скорочує кількість Аристотелевих ілюстративних прикладів.

¹³ В цьому фрагменті особливо добре видно, наскільки два традиційні альтернативні переклади грецького οὐσία — «сутність» і «субстанція» — насправді доповнюють одне одного, хоча й все одно не вичерпують при цьому всього спектру філософських смислів Аристотелевого терміна.

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>μήτε ἐν ὑλοκεμένῳ τινί ἐστιν, οἷον ὁ τις ἀνθρώπος ἢ ὁ τις ἴππος. δεύτερα δὲ οὐσίαι λέγονται, ἐν οἷς εἶδεναι αἰ πρώτως οὐσίαι λεγόμεναι ὑπάρχουσιν, ταῦτά τε καὶ τὰ τῶν εἰδῶν τούτων γένη· οἷον ὁ τις ἀνθρώπος ἐν εἶδει μὲν ὑπάρχει τῷ ἀνθρώπῳ, γένος δὲ τοῦ εἶδους ἐστὶ τὸ ζῶον· δεύτερα οὖν αὐται λέγονται οὐσίαι, οἷον ὁ τε ἀνθρώπος καὶ τὸ ζῶον.</p>	<p>ка людина або деякий кінь. Другими ж сутностями називаються [такі], в котрих як у видах перебувають сказані перше сутності, [включаючи] і оці [види], і роди цих видів; як-от деяка людина перебуває у виді «людина», а родом цього виду є жива істога. Тому вони й називаються другими сутностями, як-от «людина» і «жива істога».</p>	<p>que in subiecto est, ut aliqui homo uel aliqui equus. Secundae autem substantiae dicuntur, in quibus speciebibus illae quae principaliter substantiae dicuntur insunt, haec et harum specierum genera; ut aliquis homo in specie quidem est in homine, genero uero speciei animal est; secundae ergo substantiae dicuntur, ut est homo atque animal.</p>	<p>дикується про суб'єкт, і не є в суб'єкті, як-от деяка людина чи деякий кінь. Другими ж субстанціями називаються види, в яких є ті, що називаються субстанціями в головному значенні, а також і роди цих видів; як-от деяка людина у виді є саме в «людині», родом же [цього] виду є «істога»; таким чином, вони називаються другими субстанціями, як-от «людина» чи «істога».</p>
<p>Cat 2a.19 to Cat 2a.27 φανερὸν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τῶν καθ' ὑλοκεμένου λεγομένων ἀναγκαῖον καὶ τοῦνομα καὶ τὸν λόγον κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑλοκεμένου· οἷον ἀνθρώπος καθ' ὑλοκεμένου λέγεται τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, καὶ</p>	<p>Зі сказаного ясно, що з того, що мовиться про підмет, з необхідністю присуджується підмету і ім'я, і логос, як-от «людина» кажуть як про підмет про деяку людину і присуджують [їй] зазначене ім'я (адже [ім'я] «людина» ти присуджуватимеш деякій людині). І логос</p>	<p>Manifestum est autem ex his quae dicta sunt quoniam eorum quae de subiecto dicuntur necesse est et nomen et rationem de subiecto praedicari, ut homo de subiecto dicitur aliquo homine, et praedicatur nomen; namque hominem de aliquo homine</p>	<p>Зі сказаного очевидно, що з того, що мовиться про суб'єкт, необхідно, щоб і ім'я і підстава предикувалися про суб'єкт, як «людина» мовиться про суб'єкт стосовно деякої людини і предикуються [про неї як її] ім'я, бо «людина» предикуватимеш</p>

<p>κατηγορεῖται γὰρ τοῦνομα, τὸν γὰρ ἄνθρωπον κατὰ τοῦ τινὸς ἄνθρωπου κατηγοροῦσι· καὶ ὁ λόγος δὲ τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορηθεῖται, ὁ γὰρ τίς ἄνθρωπος καὶ ἀνθρώπος ἐστίν· [καὶ ζῶον] ὥστε καὶ τοῦνομα καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑποκειμένου κατηγορηθεῖται</p>	<p>людини буде також присуджений деякій людині, адже деяка людина є і людиною [взагалі]. Отже, підмету присуджується і ім'я, і логос.</p>	<p>praedicabis. Ratio quoque hominis de aliquo homine praedicabitur; quidam enim homo et homo est. Quare et nomen et ratio praedicabitur de subiecto.</p>	<p>про деяку людину. Підстава «людини» також предикуватиметься про деяку людину, адже деяка людина є і «людиною» [взагалі]. Тому і ім'я і підстава предикуватимуться про суб'єкт.</p>
<p>Cat 2a.28 to Cat 2a.34 τῶν δ' ἐν ὑποκειμένῳ ὄντων ἐπὶ μὲν τῶν πλείστων οὕτε τοῦνομα οὕτε ὁ λόγος κατηγορεῖται τοῦ ὑποκειμένου· ἐπ' ἐνίῳ δὲ τοῦνομα μὲν οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαι τοῦ ὑποκειμένου, τὸν δὲ λόγον ἀδύνατον· οἶον τὸ λευκὸν ἐν ὑποκειμένῳ ὄν τῷ</p>	<p>Стовсно більшості [речей], що існують у підметі, ні ім'я, ні логос не присуджуються підмету. Хоча стосовно деяких [речей] ніщо не заважає присуджувати ім'я підмету, але [їхній] логос [присуджувати] неможливо; як-от «біле», що є в тілі як у підметі, присуджують підмету (бо говорять, що тіло</p>	<p>Eorum uero quae sunt in subiecto, in pluribus quidem neque nomen de subiecto neque ratio praedicatur, in quibusdam uero nomen quidem nihil prohibet praedicari, rationem uero impossibile est; ut album, cum in subiecto sit corpore, praedicatur de subiecto (dicitur</p>	<p>З тих [речей], що є в суб'єкті, в багатьох ні ім'я, ні підстава не предикуватимуться про суб'єкт, в деяких же [речах] імені ніщо не заважає бути предикованим, але для підстави це є неможливим; як біле, якщо є [як¹⁴] в суб'єкті в тілі, предикуються про суб'єкт (ад-</p>

¹⁴ Прислівник «як» з'являється в перекладі дієслів: esse in, praedicare de, dicere de, коли вони керують двома додатками. В такому випадку перекладаємо: «бути в чомусь як у...», «предикуватись про щось як про...» та «мовитись про щось як про...». «Як» в даному випадку вжито радше з міркувань синтаксису, воно не має конотацій «ніби» і не вводить порівняння. Задля зручності далі ми будемо опускати квадратні дужки, але слід пам'ятати про умовність вживання «як» в цих виразах. Адже у вислові «album, cum in subiecto sit corpore» («біле, якщо є [як] в суб'єкті в тілі») «як» має інше значення, ніж пізніше у «substantiarum partes quae ita sunt in toto quasi in subiecto sint» («частини субстанцій, які є в цілому так, як в суб'єкті»), де «як» є перекладом «quasi» і використовується для порівняння.

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>σώματι κατηγορεῖται τοῦ ὑλοκεμένου, λευκὸν γὰρ σώμα λέγεται, ὃ δὲ λόγος τοῦ λευκοῦ οὐδέποτε κατὰ τοῦ σώματος κατηγορηθήσεται.</p>	<p>біле), проте тілу ніколи не присуджуватимуть логос білого.</p>	<p>enim corpus album), ratio vero albi nunquam de cogitare praedicabitur.</p>	<p>же говорять «біле тіло»), але підстава білого жодним чином не предикуються про тіло.</p>
<p>Cat 2a.34 to Cat 2b.6 τὰ δ' ἄλλα πάντα ἤτοι καθ' ὑλοκεμένων λέγεται τῶν πρώτων οὐσίων ἢ ἐν ὑλοκεμέναις αὐταῖς ἐστίν. τοῦτο δὲ φανερὸν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα προχειρίζομένων· οἷον τὸ ζῶον κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κατηγορεῖται, οὐκοῦν καὶ κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, εἰ γὰρ κατὰ μηδενὸς τῶν τινῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ κατὰ ἀνθρώπου ὅλως· πάλιν τὸ χρώμα ἐν σώματι, οὐκοῦν καὶ ἐν τινὶ σώματι· εἰ γὰρ μὴ ἐν τινὶ τῶν καθ' ἕκαστα, οὐδὲ ἐν σώματι ὅλως· ὥστε τὰ ἄλλα πάντα ἤτοι καθ' ὑλοκεμένων</p>	<p>Все інше або мовиться про перші сутності як про підмети, або існує в них як у підметах. І це ясно з кожного [прикладу], що наведені вище; приміром, «жива істота» присуджується людині [взагалі], тож і деякій людині [присуджується «жива істота»], бо якщо не [можна] жодній людині [присуджувати таке], то і людині взагалі не [можна]. Знов-таки, фарба — в тілі, а отже і в деякому тілі, бо якщо не в жодному з цих [тіл] як окремому, то і не в тілі загалом. Отже, все інше або мовиться про перші сутності як про підмети, або існує в них</p>	<p>Caetera vero omnia aut de subjectis dicuntur primis substantiis aut in eisdem subjectis sunt. Hoc autem manifestum est ex his quae singulatum proferuntur; ut animal de homine praedicatur, quare et de aliquo homine praedicabitur; nam si de nullo aliquorum hominum diceretur, nec de ipso homine praedicaretur omnino. Rursus color in cogitare est; ergo et in aliquo corpore; nam si in nullo esset color, nec in corpore esset omnino. Quocirca caetera omnia aut</p>	<p>Все інше або мовиться як про суб'єкти про перші субстанції, або є в них же як в суб'єктах. Це стає очевидним з кожного [вже] наведеного [прикладу]: коли «істота» предикуються про «людину» [взагалі], то предикуюватиметься і про окрему людину, адже якби істота не мовилася про жодну окрему людину, то не предикувалась б і про саму людину загалом. Знов-таки, колір є в тілі [загалом], а отже, і в окремому тілі, бо якби його не було в жодному з тіл, взятих поодиночі, то не було б і</p>

<p>τῶν πρώτων οὐσιῶν λέγεται ἢ ἐν ὑλοκεμέναις αὐταῖς ἐστίν. μὴ οὐσιῶν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι πάντα γὰρ τὰ ἄλλα ἴτοι καθ' ὑλοκεμένων τούτων λέγεται ἢ ἐντοκεμέναις αὐταῖς ἐστίν· ὥστε μὴ οὐσιῶν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀδύνατον τῶν ἄλλων τι εἶναι.</p>	<p>як у підметах. Таким чином, якщо немає перших сутностей, ніщо інше не може бути. Бо все інше або мовиться про ці підмети, або є у самих підметах, а тому якби не було перших сутностей, то й неможливо було бути іншому¹⁵.</p>	<p>de subiectis primis substantiis dicuntur aut in subiectis ipsis sunt. Si ergo primae substantiae non sunt, impossibile est aliquid esse caeterorum. Omnia enim alia aut de ipsis subiectis dicuntur aut in subiectis ipsis sunt; quare, si primae substantiae non sunt, impossibile est aliquid esse caeterorum.</p>	<p>в тілі загалом. Саме тому все інше або мовиться про перші субстанції як про суб'єкти, або є в самих суб'єктах. Отже, коли немає перших субстанцій, то неможливо, щоб було щось іще. Адже все інше або мовиться про самі суб'єкти, або є в самих суб'єктах, через що, якби не було перших субстанцій, то неможливо, щоб було щось іще.</p>
<p>Cat 2b.7 to Cat 2b.14 Τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν μᾶλλον οὐσία τὸ εἶδος τοῦ γένους· ἔργον γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας ἐστίν. ἐὰν γὰρ ἀποδιῶ τις τὴν πρώτην οὐσίαν τί ἐστὶ, γνωριμώτερον καὶ οικειότερον ἀποδώσει τὸ εἶδος ἀποδοῦς ἢ τὸ γένος· οἶον τὸν τινὰ ἀνθρώπων γνωριμώτερον ἢν ἀποδοίη</p>	<p>З других же сутностей сутністю є більше вид, ніж рід, адже він [вид] ближчий до першої сутності. Бо якщо пояснювати, чим є деяка перша сутність, зрозуміліше і придатніше назвати вид, ніж рід. Приміром, деяку людину зрозуміліше пояснити як «людину», ніж як «живу істоту», бо перше більш властиве деякій людині, а друге</p>	<p>Secundarum uero substantiarum magis est species substantia quam genus; propinquior enim est primae substantiae. Si enim quis primam substantiam quid sit assignet, euidentius et conuenientius assignabit speciem profrens quam genus, ut de aliquo homine euidentius assignabit hominem pro-</p>	<p>З других субстанцій рід є більше субстанцією, ніж вид, бо є ближчим до першої субстанції. Якби хтось визначав, чим є перша субстанція, то очевидніше і до речніше приписав би як визначник вид, ніж рід, як от щодо окремої людини очевидніше він назве як визначник «людину», ніж «іс-</p>

¹⁵ Дві останні фрази цього фрагмента майже дослівно повторюють дві фрази перед ними; цей повтор старанно відтворено у Босеція.

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>ἄνθρωπον ἀποδιδοὺς ἢ ζῶον, τὸ μὲν γὰρ ἴδιον μᾶλλον τοῦ τινὸς ἀνθρώπου, τὸ δὲ κοινότερον, καὶ τὸ τὶ δένδρον ἀποδιδοὺς γνωριμώτερον ἀποδώσει δένδρον ἀποδιδοὺς ἢ φυτὸν.</p>	<p>загальніше. І той, хто пояснює, що таке дерево, зрозуміліше пояснить його як «дерево», ніж як «рослину».</p>	<p>ferens quam animal; illud enim magis est prorgium alicuius hominis, hoc uero communius. Et aliquam arborem assignans, eidentius assignabit arborem nominans quam plantam.</p>	<p>тоту», бо цей [визначник] є більш властивим деякій людині, а той більш загальним. Визначаючи ж деяке дерево, очевидніше буде [його] визначити, іменуючи «дерево», ніж «рослиною».</p>
<p>Cat 2b.15 to Cat 2b.22 ἔτι αἱ πρῶται οὐσῖαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ὑποκεισθαι καὶ πάντα τὰ ἄλλα κατὰ τούτων κατηγορεῖσθαι ἢ ἐν ταύταις εἶναι διὰ τοῦτο μάλιστα οὐσῖαι λέγονται· ὡς δέ γε αἱ πρῶται οὐσῖαι πρὸς τὰ ἄλλα ἔχουσιν, οὕτω καὶ τὸ εἶδος πρὸς τὸ γένος ἔχει· ὑπόκειται γὰρ τὸ εἶδος τῷ γένει· τὰ μὲν γὰρ γένη κατὰ τῶν εἰδῶν κατηγορεῖται, τὰ δὲ εἶδη κατὰ τῶν γενῶν οὐκ ἀντιστρέφει· ὥστε καὶ ἐκ τούτων τὸ εἶδος τοῦ γένους μᾶλλον οὐσῖα.</p>	<p>Крім того, оскільки перші сутності є підметами¹⁶ всім іншим [речам] і всі інші [речі] присуджуються їм чи існують в них, то через те вони називаються найвищими сутностями. А як перші сутності стосуються [всього] іншого, так вид стосується роду, адже вид є підметом роду; бо якщо роди присуджуються видам, то навпаки — види родам — ні. Отже, з цього також [випливає], що вид є більше сутністю, ніж рід.</p>	<p>Amplius primae substantiae, propterea quod aliis omnibus subiacent et omnia caetera uel de ipsis praedicantur uel in ipsis sunt, idcirco maxime substantiae dicuntur. Quae modicum autem primae substantiae ad omnia caetera se habent, ita sese species habet ad genus; subiacet enim species generi; etenim genera de speciebus praedicantur, species uero de generibus non conuertuntur. Quocirca etiam ex his species genere magis est substantia.</p>	<p>Далі, перші субстанції, через те, що [вони] є суб'єктами для всіх інших, і речта або про них предикуються, або в них є, саме тому переважно називаються субстанціями. В той спосіб, в який перші субстанції тримаються стосовно всього іншого, так і види тримаються стосовно родів; адже види є суб'єктами для родів; тож роди предикуються про види, а навпаки — види про роди — ні. Ось чому з цих двох вид є більше субстанцією, ніж рід¹⁷.</p>

<p>Cat 2b.22 to Cat 2b.28 αὐτῶν δὲ τῶν εἰδῶν ὅσα μὴ ἔστι γένη, οὐδὲν μᾶλλον ἔτερον ἔτερον οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γάρ οἰκειότερον ἀποδώσει κατὰ τοῦ τινός ἀνθρώπου τὸν ἀνθρώπου ἀποδιδοὺς ἢ κατὰ τοῦ τινός ἵπλου τὸν ἵπλου. ὡσαύτως δὲ καὶ τῶν πρώτων οὐσιῶν οὐδὲν μᾶλλον ἔτερον ἔτερον οὐσία ἐστίν· οὐδὲν γάρ μᾶλλον ὁ τις ἀνθρώπος οὐσία ἢ ὁ τις βοῦς.</p>	<p>Що ж до самих видів, наскільки вони не є родами, один є не більшою мірою сутністю за інший; алже нітрохи не придатніше пояснити деяку людину як «людину», ніж деякого коня як «коня». Так само і з перших сутностей жодна не є більшою мірою сутністю за іншу, алже деяка людина не більшою мірою є сутністю, ніж деякий бик.</p>	<p>Ipsarum uero specierum quae genera non sunt, nihilo plus alia ab alia substantia est; nihil enim conuenientius profereatur si quis de aliquo homine hominem reddat quam si de aliquo equo proferat equum. Similiter autem et in primis substantiis nihilo plus alia ab alia substantia est; nihil enim magis aliquis homo quam aliquis bos substantia est.</p>	<p>З тих видів, які не є родами, жоден не є більше субстанцією за інший; бо не видається доречнішим, коли деякій людині надається [вид] «людина», ніж коли деякій кінь визначається як «кінь». Так само і в перших субстанціях одна нічим не є більше субстанцією за іншу, бо деяка людина не є більше субстанцією, ніж деякий бик.</p>
<p>Cat 2b.29 to Cat 2b.37 Εἰκότως δὲ μετὰ τὰς πρώτας οὐσίας μόνα τῶν ἄλλων τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη δεύτεραι οὐσῖαι λέγονται· μόνα γάρ</p>	<p>З інших же [речей] після перших сутностей слушно називаються другими сутностями лише види і роди, бо з присудків лише вони розкривають</p>	<p>Recte autem post primas substantias solae omnium caeterorum species et genera dicuntur secundae esse substantiae; eorum enim quae</p>	<p>Правильно, отже, що після перших субстанцій з решти лише про види і роди мовиться, що вони є другими субстанціями, бо з того, що</p>

¹⁶ ὑποκείμεθα — буквально, «підлежать». Переклад «є підметами» змінює граматичну конструкцію (субстантивований присудок замість дієслівного), але зберігає переклад, обраний нами для відповідного іменника ὑποκείμεθου. Можна було б умовно утворити і відповідне українське дієслово («підлежать, підметують»), але це виглядало б надто штучно, й до того ж перше з них передбачало б переклад ὑποκείμεθου іншим штучним неологізмом «підлежне» (такий варіант обговорювався під час підготовки перекладу). Аналогічне рішення (субстантивация присудка) застосоване і для перекладу з латини, де так само проблемним для перекладу є дієслово subiacere («лежати під, бути підданим»).

¹⁷ В цьому місці вибір перекладу для οὐσία — «субстанція» чи «сутність» — набуває особливої концептуальної ваги. Алже за тезами «вид є більш сутнісним / чи суттєвим? / за рід» і «вид більше, ніж рід, наближений до субстанції» («вид є більш субстанційним, ніж рід») явно стоять різні — ймовірно, навіть взаємно несумісні — концептуалізації устрою навколишнього світу.

Продовження

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>δηλοῖ τὴν πρώτην οὐσίαν τῶν κατηγορουμένων· τὸν γὰρ τινὰ ἄνθρωπον ἐὰν ἀποδιδῶ τις τί ἐστιν, τὸ μὲν εἶδος ἢ τὸ γένος ἀποδίδους οικείως ἀποδώσει, καὶ γυναιμώτερον ποιήσει ἄνθρωπον ἢ ζῶον ἀποδίδους· τῶν δ' ἄλλων ὁ τι ἂν ἀποδιδῶ τις, ἀλλοτρίως ἔσται ἀποδεδωκώς, οἷον λευκὸν ἢ τρέχει ἢ ὀτιοῦν τῶν τοιούτων ἀποδίδους· ὥστε εἰκότως ταῦτα μόνα τῶν ἄλλων οὐσίαι λέγονται.</p>	<p>першу сутність. Адже якщо пояснювати, чим є деяка людина, пояснення видом чи родом буде придатним, і більш зрозумілим зробить [пояснення] той, хто пояснить це як «людину», а не як «живу істоту». Все ж інше, хто б що не пояснював, буде недоречним поясненням, як-от «біле» чи «біжить», або щось таке. Отже, слушно з [усього] іншого лише вони [види і роди] називаються сутностями.</p>	<p>praedicantur primas substantias solae significant. Aliquem enim hominem si quis assignet quid sit, si species quam genus protulerit, convenienter proferet, et manifestum faciet hominem quam animal proferens; caeterorum uero quicquid protulerit, aliena erit illa prolatio, ut album uel currit uel quodlibet huiusmodi si redat. Quare recte haec solae praeter caetera substantiae dicuntur.</p>	<p>предикуються, тільки вони позначають перші субстанції. Якби хтось визначав, чим є деяка людина, то вказав би на це доречніше, якби визначив радше вид, ніж рід, і очевидно зробив би визначальною «людину», а не «істоту». Якщо він виділить щось інше, те визначення буде чужорідним, як-от «біле», чи «біжить», чи будь-що інше надане в такому дусі. Саме тому тільки ці [види та роди] серед решти правильно називаються субстанціями.</p>
<p>Cat 2b.37 to Cat 3a.6 ἔτι αἱ πρώται οὐσίαι διὰ τὸ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ὑποκείσθαι κυριώτατα οὐσίαι λέγονται· ὡς δέ γε αἱ πρώται οὐσίαι πρὸς τὰ ἄλλα πάντα ἔχουσιν, οὕτω τὰ εἶδη καὶ τὰ γένη τῶν</p>	<p>Крім того, перші сутності називаються сутностями у найбільш властивому [значенні] через те, що [вони] є підметами для всього іншого¹⁸. А як перші сутності стосуються [всього] іншого, так види і роди перших</p>	<p>Amplius primae substantiae, propterea quod aliis omnibus subsiant, idcirco propriae substantiae dicuntur; quemadmodum autem primae substantiae ad omnia caetera sese habent, ita pr-</p>	<p>Далі, перші субстанції, оскільки є суб'єктами для всіх інших, саме тому називаються власне першими субстанціями. І таким же чином, яким перші субстанції тримаються стосовно всьо-</p>

<p>πρώτων οὐσιῶν πρὸς τὰ λοιπὰ πάντα ἔχει· κατὰ τούτων γὰρ πάντα τὰ λοιπὰ κατηγορεῖται· τὸν γὰρ τινὰ ἄνθρωπον ἔρεῖς γραμματικόν, οὐκοῦν καὶ ἄνθρωπον καὶ ζῶον γραμματικόν ἔρεῖς· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων.</p>	<p>сутностей стосуються всіх речей, адже їм [= видам і родам] присуджуються всі речшта. Бо [якщо] деяку людину назвеш грамотною, то і людину [взагалі] і живу істоту назвеш грамотною. Так само і в інших випадках.</p>	<p>marum substantiarum genera et species ad omnia genera sese habent; de istis enim omnibus caetera praedicantur: aliquem enim hominem dices grammaticum, ergo et hominem et animal grammaticum praedicabis; similiter autem et in aliis.</p>	<p>го іншого, так і роди та види перших субстанцій тримаються стосовно решти. Про них усіх предикуються все інше: якщо назвеш якусь людину граматиком [освіченим], то, отже, «граматик» предикуватимеш і про «людину» і про «істоту». Так само і в інших випадках.</p>
<p>Cat 3a.7 to Cat 3a.14 Κοινὸν δὲ κατὰ πάσης οὐσίας τὸ μὴ ἐν ὑποκειμένῳ εἶναι· ἢ μὲν γὰρ πρώτῃ οὐσία οὐτε καθ' ὑποκειμένου λέγεται οὔτε ἐν ὑποκειμένῳ ἐστίν· τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν φανερόν μὲν καὶ οὕτως ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐν ὑποκειμένῳ· ὁ γὰρ ἄνθρωπος καθ' ὑποκειμένου μὲν τοῦ τινὸς ἀνθρώπου λέγεται, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν, οὐ γὰρ ἐν τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ ὁ</p>	<p>Спільне ж для всякої сутності — не бути у підметі. Адже перша сутність ані мовиться про підмет, ані перебуває у підметі. Стосовно ж других сутностей, також очевидно, що вони не існують у підметі. Бо хоча «людина» кажуть як про підмет про деяку людину, вона [людина загалом] не існує в підметі; адже людина [взагалі] не є в деякій людині. Так само і «жива істота», хоч і кажуть як</p>	<p>Commune est autem omni substantiae in subiecto non esse. Prima enim substantia nec de subiecto dicitur nec in subiecto est; secundae vero substantiae sic quoque manifestum est quoniam non sunt in subiecto. Etenim homo de subiecto quidem aliquo homine dicitur, in subiecto vero nullo est; neque enim in aliquo homine homo est. Similiter autem et</p>	<p>Отже, для всіх субстанцій є спільним не бути в суб'єкті. Перша ж бо субстанція не мовиться про суб'єкт, і не є в суб'єкті; для других субстанцій також очевидно, чому вони не є в суб'єкті. Адже «людина» про суб'єкт мовиться саме про деяку людину, в жодному ж суб'єкті вона не є, і також в деякій людині немає «людини» [загалом]. Подібно до цього і</p>

¹⁸ Ще раз звернемо увагу читачів, що Аристотелю йдеться насамперед про «онтологічні підмети» і вже як похідні від цього — також і про підмети логічні та граматичні.

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>ἄνθρωπος ἐστίν· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ζῶον καθ' ὑλοκεμένον μὲν λέγεται τοῦ τινὸς ἄνθρώπου, οὐκ ἔστι δὲ τὸ ζῶον ἐν τῷ τινὶ ἄνθρώπῳ.</p>	<p>про підмет про деяку людину, але жива істота не існує в деякій людині.</p>	<p>animal de subiecto quidem dicitur de aliquo homine, non est autem animal in aliquo homine.</p>	<p>«істота» про суб'єкт мовиться саме про деяку людину, але не є в деякій людині.</p>
<p>Cat 3a.15 to Cat 3a.21 ἐτι δὲ τῶν ἐν ὑλοκεμένῳ ὄντων τὸ μὲν ὄνομα οὐδὲν κωλύει κατηγορεῖσθαι ποτε τοῦ ὑλοκεμένου, τὸν δὲ λόγον ἀδύνατον· τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν κατηγορεῖται καὶ ὁ λόγος κατὰ τοῦ ὑλοκεμένου καὶ τοῦνομα, τὸν γάρ τοῦ ἀνθρώπου λόγον κατὰ τοῦ τινὸς ἀνθρώπου κατηγορήεις καὶ τὸν τοῦ ζῴου· ὥστε οὐκ ἂν εἴη οὐσία τῶν ἐν ὑλοκεμένῳ.</p>	<p>До того ж, хоча ніщо не заважає іноді ім'я якоїсь із тих [речей], що існують у підметі, присуджувати цьому підмету, але [її] логос [присуджувати] неможливо. А з других сутностей і логос, і ім'я присуджуються підмету; адже логос людини ти присуджуватимеш деякій людині, і так само [логос] живої істоти. Отже, сутності не буде серед тих [речей], що [існують] у підметі.</p>	<p>Amplius eorum quae sunt in subiecto nomen quidem de subiecto aliquotiens nihil prohibet praedicari, rationem uero impossibile est. Secundarum uero substantiarum de subiectis ratio praedicatur et nomen; rationem enim hominis et animalis de aliquo homine praedicabis. Quare non erit eorum substantia quae sunt in subiecto.</p>	<p>Далі, з тих, які є в суб'єкті, імені нічого не заважає іноді бути предикованим про суб'єкта, для підстави ж це є неможливим. З других субстанцій про суб'єкти предикуються і підстава, і ім'я, адже предикуватимеш підставу і «людини» і «істоти» про окрему людину. Тому субстанція не буде серед тих, які є в суб'єкті.</p>
<p>Cat 3a.21 to Cat 3a.28 οὐκ ἴδιον δὲ οὐσίας τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡ διαφορά τῶν μὴ ἐν ὑλοκεμένῳ ἐστίν· τὸ γὰρ</p>	<p>Це [= не бути у підметі] власливо не лише сутності; [видова] відмінність також є серед тих [речей], що не існують у</p>	<p>Non est autem proprium substantiae hoc; sed differentia eorum est quae in subiecto non sunt; bipes enim</p>	<p>Отже, це властиве не лише субстанції, але й [видова] відмінність є з тих, які не є в суб'єкті; «двоноге» та «хо-</p>

<p>πεζὼν καὶ τὸ δίπουν καθ' ὑποκειμένου μὲν λέγεται τοῦ ἀνθρώπου, ἐν ὑποκειμένῳ δὲ οὐκ ἔστιν, οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τὸ δίπουν οὐδὲ τὸ πεζόν. καὶ ὁ λόγος δὲ κατηγορεῖται ὁ τῆς διαφορᾶς καθ' οὗ ἂν λέγηται ἡ διαφορὰ οἷον εἰ τὸ πεζὼν κατὰ ἀνθρώπου λέγεται, καὶ ὁ λόγος τοῦ πεζῶν κατηγορηθῆσεται τοῦ ἀνθρώπου, πεζὼν γὰρ ἔστιν ὁ ἄνθρωπος.</p>	<p>підметі. Бо хоча про людину як підмет і кажуть «сухопутна» і «двонога», але у підметі [ці речі] не існують, адже ні «сухопутна», ні «двонога» не існують у людині. Також і логос [видової] відмінності присуджується тому, про що могла би мовитися [видова] відмінність; приміром, якщо про людину кажуть «сухопутна», то і логос «сухопутного» буде присуджений людині, адже людина і є «сухопутною».</p>	<p>et gressibile de subiecto quidem de homine praedicatur, in subiecto uero nullo est; non enim in homine est bipes neque gressibile. Et ratio quoque differentiae de illo dicitur de quo ipsa differentia praedicatur, ut si gressibile de homine dicatur, et ratio gressibilis de homine praedicabitur; est enim homo gressibile.</p>	<p>дяче» предикуються про людину як про суб'єкта, в жодному ж суб'єкті [те та інше] не є, бо не є в людині ні «двоноге», ні «ходяче». І також підстава відмінності мовиться про те, про що предикуються сама відмінність. Так, якщо «ходяча» мовиться про людину, то і підстава «ходячого» предикуюватиметься про людину, адже людина і є ходячою.</p>
<p>Cat 3a.29 to Cat 3a.32 μὴ παραττέτω δὲ ἡμᾶς τὰ μέρη τῶν οὐσιῶν ὡς ἐν ὑποκειμένοις ὄντα τοῖς ὄλοις, μή ποτε ἀναγκασθῶμεν οὐκ οὐσίας αὐτὰ φάσκειν εἶναι· οὐ γὰρ οὕτω τὰ ἐν ὑποκειμένῳ ἐλέγετο τὰ ὡς μέρη ὑπάρχοντα ἐν τινι.</p>	<p>Нехай не бентежить нас те, що частини сутностей існують як у підметах у цілих [речах], ніби це може змусити нас коли-небудь не вважати їх сутностями; адже не було сказано, що [речі] у підметі існують так, як частини в чомусь.</p>	<p>Non nos uero conturbent substantiarum partes quae ita sunt in toto quasi in subiecto sint, ne forte cogamur dicere non eas esse substantias; non enim sic dicebatur esse ea quae sunt in subiecto ut quasi partes essent.</p>	<p>Нехай не плутають нас частини субстанцій, які є в цілому так, як в суб'єкті; ми не збираємось [через це] сказати, що вони не є субстанціями, бо і не було сказано, що вони є в суб'єкті як [його] частини.</p>
<p>Cat 3a.33 to Cat 3b.3 Ἐπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ ταῖς διαφοραῖς τὸ πάντα</p>	<p>Сутностям же і [видовим] відмінностям притаманне те, що все з них [складене] мовиться</p>	<p>Inest autem substantiis et differentiis ab his omnia uniuose praedicari. Omnia</p>	<p>Субстанціям та похідним від них [видовим] відмінностям притаманно предикуються</p>

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>συνωνύμως ἀπ' αὐτῶν λέγεσθαι· πάσαι γὰρ αἱ ἀπὸ τούτων κατηγορίαι ἴσαι κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται ἢ κατὰ τῶν εἰδῶν. ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πρώτης οὐσίας οὐδεμία ἐστὶ κατηγορία, κατ' οὐδενὸς γὰρ ὑλοκεμένου λέγεται· τῶν δὲ δευτέρων οὐσιῶν τὸ μὲν εἶδος κατὰ τοῦ ἀτόμου κατηγορεῖται, τὸ δὲ γένος καὶ κατὰ τοῦ εἶδους καὶ κατὰ τοῦ ἀτόμου· ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ διαφοραὶ καὶ κατὰ τῶν εἰδῶν καὶ κατὰ τῶν ἀτόμων κατηγοροῦνται.</p>	<p>співіменно [синонімічно]. Адже всі з них [складені] категорії [= присудження] присуджуються або неподільним, або видам. Бо хоча з першої сутності немає жодної категорії [= жодного присудження] — адже вона не мовиться про жодний підмет, — але з других сутностей вид присуджують неподільному, а рід — і виду, і неподільному. Так само і [видові] відмінності присуджуються і видам, і неподільним.</p>	<p>enim quae ab his praedicamenta sunt aut de indiuiduis praedicantur aut de speciebus. Et a prima quidem substantia nulla est praedicatio (de nullo enim subiecto dicitur), secundarum uero substantiarum species quidem de indiuiduo praedicatur, genus autem et de specie et de indiuiduo; similiter autem et differentiae et de speciebus et de indiuiduis praedicantur.</p>	<p>куватися унівокально. Все, що предикуються від них, предикуються або про індивіди, або про види. І від першої субстанції немає жодної предикації (оскільки вона не мовиться про жоден суб'єкт), з других же субстанцій саме вид предикуються про індивід, рід же про вид та індивід; так само і [видові] відмінності предикуються про види та індивіди.</p>
<p>Cat 3b.3 to Cat 3b.9 καὶ τὸν λόγον δὲ ἐπιδέχονται αἱ πρῶται οὐσίαι τὸν τῶν εἰδῶν καὶ τὸν τῶν γενῶν, καὶ τὸ εἶδος δὲ τὸν τοῦ γένους, ὅσα γὰρ κατὰ τοῦ κατηγορουμένου λέγεται, καὶ κατὰ τοῦ ὑλοκεμένου ρηθήσεται.</p>	<p>Також перші сутності приймають логос видів і родів, а вид — [логос] роду. Адже все, що мовиться про присудок, буде мовитись і про підмет. Так само і види та неподільні приймають логос [видових] відмінностей. Співіменними же [у нас] були</p>	<p>Rationem quoque suscipiunt primae substantiae species et generum, et species generis (quaesumque enim de praedicato dicuntur, eadem et de subiecto dicentur); similiter autem et differentiarum rationem</p>	<p>Перші субстанції приймають також підставу видів та родів, а вид — [підставу] роду (будь-що, що мовиться про предикаг, те саме мовитиметься і про суб'єкт); подібним же чином види та індивіди приймають підста-</p>

<p>ἡσάυτως δὲ καὶ τὸν τῶν διαφορῶν λόγον ἐπιδέχεται τὰ τε εἶδη καὶ τὰ άτομα· συνώνυμα δὲ γὰρ ἦν ὧν καὶ τοῦνομα κοινὸν καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός· ὥστε πάντα τὰ ἀπὸ τῶν οὐσιῶν καὶ τῶν διαφορῶν συνωνύμως λέγεται.</p>	<p>ті [речі], в яких і ім'я спільне, і логос той самий. Отже, все, що [складене] з сутностей і [видових] відмінностей, мовиться співіменно.</p>	<p>suscipiunt species et individua; uniuosa autem erant quorum et nomen commune est et ratio. Quare omnia a substantiis et differentiis uniuose praedicantur.</p>	<p>ву видової відмінності; адже були унівокальними їхнє спільне ім'я та підстава. Тому все, що є від субстанції та видової відмінності, предикається унівокально.</p>
<p>Cat 3b.10 to Cat 3b.17 Πᾶσα δὲ οὐσία δοκεῖ τὸδε τι σημαίνει. ἐπὶ μὲν οὖν τῶν πρώτων οὐσιῶν ἀναμφισβήτητον καὶ ἀληθές ἐστιν ὅτι τὸδε τι σημαίνει· ἄτομον γὰρ καὶ ἐν ἀριθμῷ τὸ δηλούμενόν ἐστιν. ἐπὶ δὲ τῶν δευτέρων οὐσιῶν φαίνεται μὲν ὁμοίως τῷ σχήματι τῆς προσηγορίας τὸδε τι σημαίνει, ὅταν εἴπη ἄνθρωπον ἢ ζῶον· οὐ μὴν ἀληθές γα, ἀλλὰ μάλλον ποιὸν τι σημαίνει, οὐ γὰρ ἐν ἐστὶ τὸ ὑποκείμενον ὡστερ ἡ πρώτη οὐσία, ἀλλὰ κατὰ πολλῶν ὁ ἄνθρωπος λέγεται καὶ τὸ ζῶον.</p>	<p>Будь-яка ж сутність, здається, означає деяке «оце». Щодо перших сутностей, безперечно та істинно, що вони позначають деяке «оце», бо виражене [ними] є неподільним і чисельно одним. А щодо других сутностей, то хоча й видається, що вони позначають деяке «оце» через подібність способу називання, коли [хтось] скаже «людина» чи «жива істота», але це не істинно; радше [друга сутність] позначає деяке «яке». Адже [тут] підметом є не [щось] одне, як перша сутність, але «людина» і «жива істота» мовляться про багато [речей].</p>	<p>Omnis autem substantia uidetur hoc aliquid significare. Et in primis quidem substantiis indubitabile et uerum est quoniam hoc aliquid significat; indiuiduum enim et unum numero est quod significatur. In secundis uero substantiis uidetur quidem similiter ad appellationis figuram hoc aliquid significare, quando quis dixerit hominem uel animal; non tamen uerum est sed quale aliquid significat (neque enim unum est quod subiectum est quemadmodum prima substantia sed de pluribus homo dicitur et animal);</p>	<p>Виглядає так, що кожна субстанція позначає «дещо». І в перших субстанціях безсумнівно та істинно, що вони позначають «дещо»; адже тим, що позначається, є неподільне та чисельно одичичне. В других же субстанціях видається, що [також] позначається це «дещо» через спосіб називання, як коли хтось сказав би «людина» чи «істота»; але насправд [воно] є не так, бо він позначає певну якість (адже суб'єкт [тут] не є одним в той самий спосіб, що й перша субстанція, а «людина» та «істота» мовляться про багато);</p>

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>Sat 3b.18 to Sat 3b.23 οὐχ ἀπλῶς δὲ ποιόν τι σημαίνει, ὡς περ τὸ λευκόν· οὐδὲν γὰρ ἄλλο σημαίνει τὸ λευκὸν ἄλλ' ἢ ποιόν, τὸ δὲ εἶδος καὶ τὸ γένος περὶ οὐσίαν τὸ ποιὸν ἀφορίζει, ποῖαν γὰρ τινα οὐσίαν σημαίνει. ἐπὶ πλείον δὲ τῷ γένει ἢ τῷ εἶδει τὸν ἀφορισμὸν ποιεῖται· ὁ γὰρ ζῶν εἰπὼν ἐπὶ πλείον περιλαμβάνει ἢ ὁ τὸν ἀνθρώπων.</p>	<p>[Друга сутність] же не позначає просто деяке «яке», як-от «біле», бо біле не позначає нічого іншого, ніж «яке», а вид і рід визначають «яке» стосовно сутності, бо позначають, якою є деяка сутність. Визначення, утворене родом, [поширюється] на більше, ніж [утворене] видом. Бо той, хто сказав «жива істога», охоплює більше, ніж той, хто [сказав] «людина».</p>	<p>non autem simpliciter qualitatem significat, quematmodum album (nihil enim aliud significat album quam qualitatem), genus autem et species circa substantiam qualitatem determinant (qualem enim quandam substantiam significant). Plus autem genere quam specie determinatio fit: dicens enim animal plus complectitur quam hominem.</p>	<p>але не просто позначає якість, як-от «біле» (адже «біле» не позначає нічого іншого крім якості), бо рід і вид визначають якість щодо субстанції (бо позначають конкретну субстанцію як «якусь-то»). Визначення є ширшим у роду, ніж у виду: коли кажемо «істога», охоплюється більше, ніж коли [кажемо] «людина».</p>
<p>Sat 3b.24 to Sat 3b.32 Ἐπάρχει δὲ ταῖς οὐσίαις καὶ τὸ μηδὲν αὐταῖς ἐναντίον εἶναι. τῇ γὰρ πρώτῃ οὐσίᾳ τί ἂν εἴη ἐναντίον; οἷον τῷ τινὶ ἀνθρώπῳ οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον, οὐδὲ γε τῷ ἀνθρώπῳ ἢ τῷ ζῴῳ οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον. οὐκ ἴδιον δὲ τῆς οὐσίας τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν οἷον ἐπὶ</p>	<p>Сутностям притаманне і те, що немає нічого їм протилежного. Бо що може бути протилежним першій сутності? Причому, деякій людині ніщо не протилежне, і так само «людині» [взагалі] чи «живій істоті» ніщо не протилежне. Це особливність не [лише] сутності, а й багатьох інших [категорій/присуджень], наприклад [кате-</p>	<p>Inest autem substantiis et nihil illis esse contrarium. Primae enim substantiae quid erit contrarium? Ut alicui homini; nihil enim est contrarium; at uero nec homini nec animali nihil est contrarium. Non est autem hoc substantiae proprium sed etiam multorum aliorum, ut quantitatis; bicubito enim.</p>	<p>Субстанціям притаманне і те, що їм ніщо не протилежне. Що буде протилежним першій субстанції? Як деякій людині нічого немає протилежного, і також ані «людині», ані «істоті» ніщо не протилежне. Але це є властивістю не [лише] субстанції, а й багатьох інших [предикатів], наприклад, кіль-</p>

<p>τοῦ ποσοῦ τῷ γάρ ἐναντίον, οὐδὲ οὐδὲν ἐστὶν ἐναντίον, οὐδὲ τοῖς δέκα, οὐδὲ τῶν τοιοῦτων οὐδενί, εἰ μὴ τις τὸ πᾶν τῷ ὀλίγῳ φαίη ἐναντίον εἶναι ἢ τὸ μέγα τῷ μικρῷ· τῶν δὲ ἀφωρισμένων ποσῶν οὐδὲν οὐδενί ἐναντίον ἐστίν.</p>	<p>горії/присудження] «скільки», бо [довжині] у два лікті ніщо не протилежне, як і [довжині] у десять, і жодному з такого, хіба що хтось назве «багато» проти-лежністю до «трохи» чи «велике» [протилежністю] до «мало-го». А з визначених кількостей ніщо нічому не протилежне.</p>	<p>nihil est contrarium, at uero nec decem nec alicui talium, nisi quis multa paucis dicat esse contraria uel magnum paruo; determinatorum uero nullum nulli est contrarium</p>	<p>кості. Нічого нема проти-лежного до «бути довжиною в два лікті», або в «десять [ліктів]» і до інших таких же, хіба що хтось скаже, що «багато» протилежне до «небагато», або «велике» до «мало»; але до визначеного не має нічого протилежного.</p>
<p>Cat 3b.33 to Cat 4a.1 Δοκεῖ δὲ ἡ οὐσία οὐκ ἐπιδέχασθαι τὸ μάλλον καὶ τὸ ἥττον· λέγω δὲ οὐχ ὅτι οὐσία οὐσίας οὐκ ἐστὶ μάλλον οὐσία, τοῦτο μὲν γάρ εἴρηται ὅτι ἐστὶν, ἀλλ' ὅτι ἐκάστη οὐσία τοῦθ' ὄπερ ἐστὶν οὐ λέγεται μάλλον καὶ ἥττον· οἷον εἰ ἐστὶν αὐτῇ ἡ οὐσία ἀνθρωπος, οὐκ ἔσται μάλλον καὶ ἥττον ἀνθρωπος, οὔτε αὐτὸς αὐτοῦ οὔτε ἕτερος ἕτερου. οὐ γάρ ἐστὶν ἕτερος ἕτερου μάλλον ἀνθρωπος, ὥσπερ τὸ λευκὸν ἐστὶν ἕτερον ἕτερου μάλλον λευκόν, καὶ καλὸν ἕτερον ἕτερου μάλλον.</p>	<p>Видається, що сутність не припускає «більше» і «менше». Маю на увазі не те, що одна сутність не є більшою сутністю, ніж інша — бо вже сказано, що таке існує, — але що про кожну сутність як таку не кажуть «більше» і «менше». Наприклад, якщо ця сутність є людиною, то вона не буде більше і менше людиною — ні сама [людина] для себе, ні одна [людина] за іншу. Бо одна [людина] не більше людини за іншу, як одне біле більш біле за інше, і одне гарне більш [гарне] за інше.</p>	<p>Videtur autem substantia non suscipere magis et minus; dico autem non quoniam substantia non est a substantia magis substantia (hoc enim dictum est quoniam est) sed quoniam unaquaque substantia hoc ipsum quod est non dicitur magis et minus; ut, si est ipsa substantia homo, non erit magis et minus homo, nec ipse a se ipso nec ab altero. Neque enim est alter altero magis homo, quemadmodum album est alterum altero magis album, et bonum alterum altero magis bonum;</p>	<p>Видається, що субстанція не приймає «більше» чи «менше»; кажу так не тому, що [одна] субстанція не є більше субстанцією за [іншу] субстанцію (вже було сказано, чому так є), але оскільки жодна субстанція не мовиться більше чи менше про те, чим вона є; так, якщо субстанція є людиною, то вона не буде більше чи менше людиною ані сама від себе, ані від іншої. Не буде, отже, один більше людиною, ніж інший, як буває, коли одне біле більше за інше, чи одне більше є більшим за інше благо;</p>

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>Cat 4a.2 to Cat 4a.9 καὶ αὐτὸ δὲ αὐτοῦ μάλλον καὶ ἤττον λέγεται, οἷον τὸ σῶμα λευκὸν ὄν μάλλον λευκὸν λέγεται νῦν ἢ πρότερον, καὶ θερμὸν ὄν μάλλον θερμὸν καὶ ἤττον λέγεται· ἢ δὲ γε οὐσά οὐδὲν λέγεται, οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπος μάλλον νῦν ἄνθρωπος ἢ πρότερον λέγεται, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδέν, ὅσα ἐστὶν οὐσά· ὅστε οὐκ ἂν ἐπιδέχοιτο ἢ οὐσά τὸ μάλλον καὶ ἤττον.</p>	<p>А [про одне й те саме] кажуть, що воно більше і менше за саме себе, як-от про біле тіло — що воно більш біле тепер, ніж раніше, і про тепле — що воно більш і менш тепле. Але про сутність нічого [такого] не кажуть, бо не кажуть ані про людину, що вона більше людина тепер, ніж раніше, ані про все інше, що є сутністю. Отже, сутність не припускає «більше» і «менше».</p>	<p>et ipsum se ipso magis et minus dicitur, ut corpus, alium cum sit, magis dicitur nunc quam primo, et calidum magis et minus dicitur substantia uero non dicitur (neque homo magis dicitur nunc homo quam antea dicitur, nec saetorum aliquid quae sunt substantia); quare non suscipiet substantia magis et minus.</p>	<p>і саме про себе мовиться як більше чи менше, як-от тіло, якщо воно біле, то мовиться, що нині більше, ніж спочатку, і тепле мовиться як більше і менше; субстанція ж так не мовиться (і людина не мовиться про людину більше тепер, ніж раніше, і не мовиться [так] ні про що інше з того, що є субстанцією), ось чому субстанція не приймає «більше» чи «менше».</p>
<p>Cat 4a.10 to Cat 4a.17 Μάλιστα δὲ ἴδιον τῆς οὐσίας δοκεῖ εἶναι τὸ ταῦτόν καὶ ἐν ἀριθμῷ ὄν τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικόν· οἷον ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὐδενὸς ἂν ἔχοι τις προεργκεῖν ὅσα μὴ ἐστὶν οὐσά, ὃ ἐν ἀριθμῷ ὄν τῶν ἐναντίων δεκτικόν ἐστίν· οἷον τὸ χρώμα, ὃ ἐστὶν ἐν καὶ</p>	<p>А найбільш властиве сутності, здається, те, що, будучи тою самою і чисельно одною, вона здатна приймати протилежності. Таке не можна навести стосовно будь-чого іншого, що не є сутністю, — шоби щось, будучи чисельно одним, було здатне приймати протилежності. Наприклад, колір, який</p>	<p>Maxime autem proprium substantiae uidetur esse quod, cum sit idem et unum numero, contrarium susceptible est. Et in aliis quidem nullis hoc quisquam habeat proferre quae non sunt substantiae, quod unum numerum contrarium erit susceptible; ut color, quod est</p>	<p>Видається, що головною властивістю субстанції є те, що вона, будучи та сама і чисельно одна, здатна до прийняття протилежностей. Адже в жодних інших, які не є субстанціями, немає такої особливості, що щось, [будучи] одне числом, буде здатне до прийняття</p>

<p>ταῦτον ἀριθμῷ, οὐκ ἔσται λευκὸν καὶ μέλαν, οὐδὲ ἡ αὐτὴ πρᾶξις καὶ μία τῶ ἀριθμῷ οὐκ ἔσται φαύλη καὶ σπουδαία, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅσα μὴ ἔστιν οὐσία.</p>	<p>чисельно є одним і тим самим, не буде білим і чорним, і також та сама і чисельно одна дія не буде негідною і гідною, і так само щодо всього іншого, що не є сутністью.</p>	<p>ipsum et idem numero, non erit album et nigrum, nec eadem actio et una numero erit mala et bona; similiter autem et in aliis quaecumque substantiae non sunt.</p>	<p>протиленностей; приміром, чисельно один і той самий колір не буде і білим і чорним, і та сама й чисельно одна дія не буде і поганою і доброю; подібно і в усіх інших, які не є субстанціями.</p>
<p>Cat 4a.17 to Cat 4a.28 ἡ δὲ γε οὐσία ἐν καὶ ταῦτὸν ἀριθμῷ ὄν δεκτικὸν τῶν ἐναντίων ἐστὶν· οἷον ὁ τις ἄνθρωπος, εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄν, ὅτε μὲν λευκὸς ὅτε δὲ μέλας γίγνεται, καὶ θερμὸς καὶ ψυχρὸς, καὶ φαύλος καὶ σπουδαίος. ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων οὐδενὸς φαίνεται τὸ τοιοῦτον, εἰ μὴ τις ἐνίσταται τὸν λόγον καὶ τὴν δόξαν φάσκων τῶν τοιούτων εἶναι· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἀληθὴς τε καὶ ψευδὴς εἶναι δοκεῖ, οἷον εἰ ἀληθὴς εἴη ὁ λόγος τὸ καθήσθαι τινα, ἀναστάντος αὐτοῦ ὁ αὐτὸς οὗτος ψευδὴς ἔσται· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δόξης· εἰ γὰρ τις ἀληθῶς δοξάζοι τὸ</p>	<p>Сутність же, будучи чисельно одною і тою самою, здатна приймати протиленності; як, приміром, деяка певна людина, будучи одною і тою самою, стає іноді білою, а іноді чорною, і теплою, і холодною, і негідною, і гідною. Ніщо інше, як видається, [не здатне на] таке, хіба що хтось заперечить, кажучи, що чимось таким є логос і гадка. Адже той самий логос здається істинним і хибним; наприклад, якщо логос, що хтось сидить, є істинним, то, коли він підведеться, той самий [логос] буде хибним. І те саме з гадкою: якщо хтось правильно вважає, що такий-то сидить, то, коли той підве-</p>	<p>Ipsa uero substantia, cum sit una et eadem numero, contra rationem susceptibilis est; ut quidam homo, unus et idem cum sit, aliquando albus aliquando niger fit, et calidus et frigidus, et improbus et probus. In aliis uero nullis tale aliquid uidetur, nisi quis opponat orationem et opinionem dicens huiusmodi esse; eadem enim oratio et uera et falsa esse uideatur, ut, si uera oratio est aliquem sedere, cum ipse surrexerit eadem ipsa erit falsa; similiter autem et in opinione; si quis enim uere opinabitur sedere aliquem, cum ipse surrexerit false opi-</p>	<p>Сама ж субстанція, коли є одна і та сама числом, здатна до прийняття протиленностей; як окрема людина, будучи одна і та сама, іноді стає біла, а іноді смаглява, і тепла і холодна, і негідна і гідна. Здається, що це не притаманне нічому іншому, хіба що хтось заперечить, кажучи, що таке можливо для висловлювання та гадки. Адже виглядає, що те саме висловлювання може бути і істинним і хибним, як-от коли істинним є висловлювання, що хтось сидить, то коли він встане, те саме [висловлювання] буде хибним; і так само у випадку</p>

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>καθίσθαι τινα, ἀναστάντος αὐτοῦ ψευδῶς δοξάσει τὴν αὐτὴν ἔχων περὶ αὐτοῦ δοξᾶν.</p>	<p>деться, цей, тримаючи ту саму гадку про те саме, буде вважати хибно.</p>	<p>habitur, eandem de eo retinens opinionem.</p>	<p>гадки, якщо один істинно вважає, що інший сидить, то коли той встане, цей, дотримуючись тієї самої гадки, буде помилятися.</p>
<p>Cat 4a.28 to Cat 4b.2 εἰ δέ τις καὶ τοῦτο παραδέχοιτο, ἀλλὰ τῷ γε τρόπῳ διαφέρει· τὰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν οὐσιῶν αὐτὰ μεταβάλλοντα δεκτικὰ τῶν ἐναντιῶν ἐστίν, ψυχρὸν γὰρ ἐκ θερμοῦ γενόμενον μετέβαλεν (ἡλλοίωται γὰρ), καὶ μέλαν ἐκ λευκοῦ καὶ σπουδαῖον ἐκ φαύλου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον αὐτὸ μεταβολὴν δεχόμενον τῶν ἐναντιῶν δεκτικόν ἐστιν· ὁ δὲ λόγος καὶ ἡ δοξα αὐτὰ μὲν ἀκίνητα πάντη πάντως διαμένει, τοῦ δὲ πράγματος κινουμένου τὸ ἐναντίον περὶ αὐτὰ γίγνεται· ὁ μὲν γὰρ λόγος διαμένει ὁ</p>	<p>Але якщо і це прийняти, [ці випадки] розрізняються спосібом [прийняття протилежностей]. Адаже щодо сутностей, [вони] самі здатні приймати протилежності, змінюючись: ставши холодним із теплого, [сутність] змінилася (бо стала іншою), і [ставши] чорною з білої, і гідною з негідної, і так само в інших [випадках] кожна [сутність], сама приймаючи зміну, здатна прийняти протилежності. Натомість логос і гадка самі залишаються в усіх відношеннях нерухомими, змінюються ж на протилежне з ними трапляється, коли змінюються відповідні обставини; адже ло-</p>	<p>Quod si quis etiam hoc recipiat, at modo ipso differt; eadem enim quae sunt in substantiis ipsa permutata contrariorum sunt susceptibilia (frigidum enim ex calido factum permutatum est, et nigrum ex albo et probum ex improbo, similiter autem et in aliis singula ipsa permutationem suscipientia contrariorum susceptibilia sunt), oratio uero et opinio ipsa quidem immobilia omnino semperque permanent, circa ea fit; oratio enim permanet eadem sedere aliquem, re uero mota ali-</p>	<p>Але якщо прийняти і це [= цей закид], то [варто зауважити, що] відрізняється самий спосіб [прийняття протилежностей]. Адаже «ті самі», що є як субстанції, стають здатними до прийняття протилежностей тим, що самі змінюються (утворене ж через зміну холодне з теплого, смагляве з білого, гідне з негідного, і подібно в інших єдиних [субстанціях], що, змінюючи себе, мають змогу приймати протилежності). Ви-словлювання ж і гадка лишаются цілком і завжди незмінними, протилежність</p>

<p>αὐτὸς τὸ καθῆσθαι τινα, τοῦ δὲ πράγματος κινήσεως ὅτι μὲν ἀληθὴς ὅτι δὲ ψευδὴς γίνεται· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς δόξης.</p>	<p>гос залишається тим самим — що хтось сидить, а коли обставини змінюються, він стає то істинним, то хибним; так само і з гадкою.</p>	<p>quotiens quidem uera fit aliquotiens falsa; similiter autem et in opinione.</p>	<p>же утворює зміна навколишнього [стану речей]; адже те саме висловлювання, що хтось сидить, лишається, але зі зміною [стану речей] воно стає іноді істинним, іноді хибним. Подібно і гадка.</p>
<p>Cat 4b.2 to Cat 4b.9 ὥστε τῷ τρόπῳ γε ἴδιον ἂν εἴη τῆς οὐσίας τὸ κατὰ τὴν αὐτῆς μεταβολὴν δεκτικὴν τῶν ἐναντίων εἶναι. εἰ δὴ τις καὶ ταῦτα παραδέχοιτο, τὴν δόξαν καὶ τὸν λόγον δεκτικὰ τῶν ἐναντίων εἶναι, οὐκ ἔστι δὲ ἀληθὲς τοῦτο· ὁ γὰρ λόγος καὶ ἡ δόξα οὐ τῷ αὐτὰ δέχεσθαι τι τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὰ λέγεται, ἀλλὰ τῷ περὶ ἕτερόν τι τὸ πάθος γεγενῆσθαι· τῷ γὰρ τὸ πρᾶγμα εἶναι ἢ μὴ εἶναι, τοῦτῃ καὶ ὁ λόγος ἀληθὴς ἢ ψευδὴς εἶναι λέγεται, οὐ τῷ αὐτὸν δεκτικὸν εἶναι τῶν ἐναντίων.</p>	<p>Отже, певним чином сутності властиве те, що, відповідно до зміни її самої, вона здатна приймати протилежності. Якщо ж хтось припустить те [що було сказано вище] — що гадка і логос [також] здатні приймати протилежності, — воно не є істинним. Адже про логос і гадку кажуть, що вони здатні приймати протилежності не завдяки прийняттю чогось, але завдяки тому, що дещо траплялось із чимось іншим. Бо завдяки тому, що певна обставина є чи не є, і про логос кажуть, що він є істинним чи хибним, а не завдяки тому, що він самий здатний приймати протилежності.</p>	<p>Quapropter hoc modo proprium erit substantiae ut secundum propriam permutationem susceptibilis contrarium sit — si quis etiam hoc suscipiat, opinionem et orationem contrariorum esse susceptibles; non est autem hoc uerum; etenim oratio et opinio non quod ea suscipiant aliquid contrarium esse susceptibilia dicuntur sed quod circa alteram quandam passionem sint. Eo enim quo res est uel non est, eo oratio uel uera uel falsa dicitur, non eo quod ipsa susceptibilis est contrarii.</p>	<p>Ось чому властивістю субстанції буде [існування в] такий спосіб, коли завдяки власній зміні вона отримує здатність до прийняття протилежностей. Якщо ж хтось визнає те [що було сказано вище], то вийде, що гадка висловлювання [також] здатні до прийняття протилежностей. Але це не є істинним; адже про висловлювання та гадку кажуть, що вони є здатними до прийняття протилежностей, не тому, що вони зазнають якоїсь зміни, а тому, що вони стосуються чогось іншого, що зазнає зміни. Отож, висловлювання, що якась річ</p>

Грека	Переклад з греки	Латина	Переклад з латини
<p>Cat 4b.10 to Cat 4b.19 ἀπλῶς γὰρ οὐδὲν ὑπ' οὐδενὸς οὔτε ὁ λόγος κινεῖται οὔτε ἡ δόξα, ὥστε οὐκ ἂν εἴη δεκτικὰ τῶν ἐναντίων μηδενὸς ἐν αὐτοῖς γιγνομένου· ἡ δὲ γὰρ οὐσία τῷ αὐτῇ τὰ ἐναντία δέχεται, τούτῳ δεκτικῆ τῶν ἐναντίων λέγεται· νόσον γὰρ καὶ ὑγίαιαν δέχεται, καὶ λευκότητα καὶ μελανίαν, καὶ ἐκαστον τῶν τοιούτων αὐτῇ δεχομένη τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικῆ λέγεται. ὥστε ἴδιον ἂν οὐσίας εἴη τὸ ταῦτον καὶ ἐν ἀριθμῷ ὃν δεκτικὸν εἶναι τῶν ἐναντίων. περὶ μὲν οὖν οὐσίας τοσαῦτα εἰρήσθω.</p>	<p>Адже просто[= напряму] ніщо з цього не змінюється — ані логос, ані гадка; тож вони не здатні приймати протилежності, коли в них нічого не трапляється. А от про сутність кажуть, що вона приймає протилежності, бо [вона] сама здатна приймати протилежності. Адже вона приймає хворобу і здоров'я, біле і чорне, і називається здатною приймати протилежності, приймаючи кожне з такого сама. Отже, сутності властиве, що те саме і чисельно одне здатне приймати протилежності. Таким чином, протилежність сказано достатньо.</p>	<p>Simpliciter enim nihil neque oratio mouetur neque opinio, quare non erunt susceptivae contrariorum nullo in eis facto. Substantia uero, quod ipsa suscipiat contraria, eo dicitur contrariorum susceptibilis. Aegritudinem enim et sanitatem suscipit, et albedinem et nigredinem; et unumquodque talium ipsa suscipiens contrariorum esse dicitur susceptibilis. Quare proprium erit substantiae, cum sit idem et unum numero, susceptibilem contrariorum quidem haec dicta sint.</p>	<p>є чи її немає, називається істинним чи хибним не то-му, що [вона] саме здатне до прийняття протилежностей. Бо напрямку ні висловлювання, ні гадка не змінюються, і саме тому [вони їй] не набуватимуть здатності прийняття протилежностей, що з ними нічого не стається. Субстанція ж, оскільки сама приймає протилежності, через це і називається здатною до прийняття протилежностей. Адже [вона] приймає хворобу та здоров'я, білість та смалгівість, і, приймаючи все таке, називається здатною до прийняття протилежностей. Тому субстанції властиве, що вона, одна і та сама числом, є здатною до прийняття протилежностей. І саме це можна сказати про субстанцію.</p>